

वाचकांस निवेदन

प्रिय वाचक,

पूर्वी जाहीर केल्याप्रमाणे श्रीसाईलीला मासिकाच्या मराठी व इंग्रजी आवृत्त्या निरनिराळचा काढण्यांत येणार असून ही योजना एप्रिल १९७३ पासून अमलांत येणार आहे. किरकोळ अंकाची किमत ६० पैसे व वार्षिक वर्गणी रु. ६-०० ठेवण्यांत येणार आहे.

या योजनेमुळे हें मासिक मराठी वाचकांत अधिकाधिक लोकप्रिय होईल असा विश्वास साईबाबा आम्हांस देत आहेत. बाबांच्या शिकवणीस अनुसरून या मासिकांत फक्त धार्मिक, सांस्कृतिक व आध्यात्मिक तत्त्वज्ञानाचेच विचार असतील. या मासिकांतून बाबांची वाणीच वाचकांच्या कानीं पडेल व बाबांच्या समाधीतून स्फुरणारे विचार आणि भक्तांचे प्रत्यक्ष अनुभव आपल्यापर्यंत येऊन पोचतील.

साईलीला मासिक आपल्याला कोणत्या भाषेत पाहिजे हें आम्हांस त्वरित कळवावें.

अल्प किमतींत देण्यांत येणारें हें मासिक जास्तींत जास्त भक्तांपर्यंत जाऊन पोचावें यासाठी प्रत्येक वर्गणीदाराने एप्रिल १९७३ पासून आणखी एक तरी वर्गणीदार मिळवून द्यावा अशी आग्रहाची विनंति बाबांतर्फे आम्ही करीत आहोत.

— संपादक.

श्रीसाई कीर्तनमाला

पुष्प ५ वें (चालू)

—ह.भ.प. (प्रा.) द.दि.परचुरे.

चरित्र

साईबाबांनी जीवनभर अद्वैताचा (म्हणजेच अभेदाचा) उपदेश केला व ते आचरूनही दाखविले. 'आधीं केले मग सांगितले' असेच संत असतात, आणि म्हणूनच त्यांचे शब्द हृदयापर्यंत जाऊन भिडतात. परमिटवर दाऱु पिणाऱ्याने परमिटशिवाय दाऱु पिणाराला न पिण्याविषयीं जरी कितीही उपदेश केला नरी तो पटणे शक्य नाही.

‘नायमात्मा प्रवचनेन लभ्यः’ असे श्रुति म्हणते तें एवढचासाठीं. नुसत्या शाविक बडबडीने कांहीं साधत नाहीं, तर प्रत्यक्ष आचरणानेच आत्मसिद्धि होते.

(चाल - आतां राग देई मना. बागेश्वी - झपताल.)

खरे साईबाबा पहा ब्रह्मज्ञानी । परी ते मुळींही न ज्ञानाभिमानी ॥धु.॥

ग्रंथ अभ्यासिले कोणते ना कळे । उपजतां हे जणूं ज्ञानखाणी ॥१॥

महाभारतांतल्या ‘व्याधगीता’ या अतिशय सुंदर प्रकरणाचा वोध हा होय. बाबांच्या तथाकथित मशिदींत (द्वारकामाईत) अग्नीचे आराधन, तुळशीपूजन व घंटावादन नित्य चाले. सवाद्य कथाकीर्तन, टाळधोष, मृदंगवादन व हरिनामगर्जन हेंही त्या मशिदींत चाले. या जगावेगळचा साधूची अशी ही जगावेगळी मशीद होती. तिथें श्रीरामनवमी, श्रीकृष्णाष्टमी हेही उत्सव चालत. बाबा स्वतः स्नानानंतर पीतांबर नेसत व गंध लावून घेत. पण तें ठराविक मंडळीकडूनच. तिथें येणाऱ्या वाटेल त्या माणसाकडून नव्हे. कारण एकदां असें कांहीं करूं दिलें कीं सर्व भक्तमंडळी तेंचे करूं लागतात व त्याचे गोष्टीचे मोठे प्रस्थ होऊन वसते. श्रीवासुदेवानंद तर आपल्याभोवतीं पाण्याचें मंडल करून त्याचे आंत कुणालाही येऊं देत नसत. जनमं-मर्दपिसून दूर राहाणे (अर्थात् ‘अरतिर्जनसंसदि’) हाच यांतील हेतु होय.

परंतु एकदां मुंबईचे डॉ. पंडित शिरडीस आले असतां ते अगदीं शुद्ध मनानें वावांना त्रिपुंड्र लावण्यास पुढे ज्ञाले व वावांनी त्यांना आनंदानें लावूं दिलें.

(आर्या) डॉक्टर पंडित जेव्हां येती मुंबापुरस्थ शिरडीला ।

शंकिति मनीं न ऐसें नमवावें शिर न कीं अंविधाला ॥

दादाभट पुजारी तिथें होते. त्यांना या गोष्टीचे आश्चर्य वाटले. तेव्हां वावांनी यांतले इंगित काय तें सांगितले. ते म्हणाले,

(ओवी) दादा, त्याचा गुरु ब्राह्मण । मी जातीचा मुसलमान (असें लोक समजत) तरी मी तोचि (गुरु) ऐसें मानून । केले गुरुपूजन त्यानें ॥
आपण मोठे पवित्र ब्राह्मण । हा जातीचा अपवित्र यवन ।
कैसें करूं याचें पूजन । ऐसें नं तन्मन शंकिले ॥
ऐसें मज त्यानें फसविले । तेणे माझे उपाय हरले ।
'नको' म्हणणे जागीच राहिले । आधीन केले मज तेणे ॥

सारांश, ज्याची भक्ति करावयाची त्याचे ठिकाणीं आपला दृढभाव पाहिजे. ‘भावेषु विद्यते देवः’ याचा अर्थ हाच. भावेवीण भक्ति शक्य नाहीं. हरिपाठांत माऊली सांगते—

भावेवीण भक्ति, भक्तीवीण मुक्ति । बळेवीण शक्ति बोलूं नये ॥

तसेच “तुका म्हणे मुख्य पाहिजे हा भाव । भावापाशीं देव शीघ्र उभा ॥”

भाविकाच्या उक्त अभाविकांचे म्हणजे अनवानें असते. भाविक खोबरें खाऊन जातो आणि अभाविकाच्या हानीं कारबंटी राहते. क्षेत्रस्थ मुळे शास्त्री हे जे शिरडीस आले ते अगदीं शंकित व अथवा मनाने आले. शिरडीच्या साईवावांचें जें प्रस्थ लोकांनी माजविले आहे, त्यांत किंतपत अर्थ आहे हे म्वतः पहावें या विचारानें ते आले. ते जेथें उतरले होते तिथें त्यांची सोवलयानें संध्यापूजा चालली होती. इतक्यांत वावांनी एका सेवकाना सांगितले, “अरे, आज आलेल्या त्या नव्या ब्राह्मणाकडून माझी दक्षिणा मागून आण, जा.” तो भेवक येऊन त्यानें शास्त्रीबुवांना वावांचा निरोप सांगितला. शास्त्रीबुवांना चमत्कार वाटला की आपण इथे आलों हे लगेच वावांना कसें काळले? एण चमत्कार पाहिला की नमस्कार करावासा वाटलोन. म्हणत शास्त्रीबुवा तसेच सोवलयानें पण शंकित मनानें निघाले.

(राग मालकंस; ताल - विताल.)

शंकित शास्त्री साईनाथां। यांस नमूं कीं न नमूं आतां ॥५३॥

जातीचा मी आहूषण पंडित । आहूषण मद्गुरु घोलपनाथ ।

यवना केविं लवावें माथा ॥१॥

मी उच्च जातीचा आहूषण व माझे गुरु की. घोलप हेही आहूषण, असा अभिमान मुळधांना होता. तेहां या यवनाना मी नमस्कार कसा करूं अशा विकल्पांत मुळे बुडाले होते. त्यामुळे त्यांनी काय केले पहा-

(ओवी) आपण सोवळे मशीद ओवळो । जावें कसें वावांजवळो ।

लांब राहूनि बद्धांजलि । पुष्पांजली फेकिती ॥

एण वावांनी प्रथमपासूनच मुळधांने वर्म ओलखले होते. मुळधांचा भ्रम दूर करण्यासाठी वावांनी काय केले ने एका-

(ओवी) इतुक्यांत ऐसा चमत्कार । झाला मुळधांचे दृष्टीसमोर ।

बाबा अदृश्य गादीवर । घोलप गुरुवर दिसले तं ॥

इतरांस नित्याचे साईसमर्यं । मुळधांचे डोळा घोलपनाथ ।

ते जरी पूर्वीच ब्रह्मीभूत । आश्चर्यचकित बहु मुळे ॥

हे जें घडले तो खरोखरच चमत्कार. एकाद्या गोप्टीच्या ध्यासानें घडलेला भास नव्हे. कारण मुळधांना वावांचा ध्यास मुळीच लागलेला नव्हता. तो चमत्कार पहांच मुळधांनी धावत जाऊन वावांचे पाय धरले. (म्हणजे त्यांच्या मते घोलप गुरुजीचे). मग मान घर करून पाहातात तों परत साईवावा. मुळधांचा मुळापासून भ्रमनिरास झाला व पुढे ते एकनिष्ठ साईभक्त बनले.

साईवावा हे जातिधर्माच्या पलीकडचें, जिथें सारे भेद लयाला जातात. असे मूर्त परब्रह्माच होते याची ही उदाहरणे होत. वावांचे हे स्वस्य दर्शविणारी आणखी एक गोप्ट मांगतों.

असेच एक डॉक्टर आपल्या मित्राच्या आग्रहावरून त्यांच्याबरोबर शिरडीस आले. पण त्यांची अट अशी होती की ‘मी बाबांसमोर जाऊनही त्यांना नमस्कार करणार नाहीं.’ ते होते मात्र निष्ठावंत राम-उपासक. मित्रानें अट मान्य केली. त्यांना घेऊन तो बाबांकडे आला व बाबांच्या पायां पडला. डॉक्टर मागें नुसते उभे होते. हा नमस्कार करून उठला व पाहिले तों डॉक्टर भाववश होऊन बाबांवर दृष्टि रोखून पाहात होते. पाहतां पाहतां डॉक्टरांनी देहभान विसरून बाबांच्या चरणीं लोटांगण घातले. पुढे दोघेही बाबांचा प्रसाद घेऊन वाहेर पडले, तेव्हां मित्रानें विचारले, “अहो डॉक्टर, हें काय केलेंत एकदम ?” डॉक्टरांनी जें उत्तर दिले तें मनन करण्यासारखे आहे.

(ओवी) मग ते डॉक्टर कथिती नवल। रामरूप म्यां देखिले श्यामल।

तें मी तात्काळ देखिले निर्मल। सुंदर कोमळ साजिरे॥

तेंचि पहा तें आसनस्थित। तेंचि हें सर्वासिवे बोलत।

म्हणतां म्हणतां क्षणाधार्त। दिसूं लागत साईरूप॥

(राग यमन-कल्याण. ताल झपताल. चाल - नयने लाजवीत)

साईंनीं दाविले। रूपडे सोवळे। राघवचि तो उभा। डॉक्टरां भासले॥ध्रु॥

म्हणती ‘नमीं मी न। फकिरास,’ कळले न।

कर्दिं नम्र होऊन। कर तिथे जोडिले॥१॥

यानंतर डॉक्टरांना खरोखरीचा अनुताप झाला. तेव्हां मग—

(ओवी) ते दिवशीं मध्यराचीं। कृपा जाहली तयांवरी।

परमानंदस्थितीची माधुरी। निद्रेमाझारीं चाखिली॥

पुढे डॉक्टर स्वग्रामा परतती। तरी ती संपूर्ण स्वानंदस्थिति।

संपूर्ण पंधरा दिन अनुभविती। वाढली भक्ति साईपदी॥

म्हणजेच भक्ताचें परमभाग्य (भक्तीचा जिव्हाळा व जिव्हाळचाची भक्ति) डॉक्टरांना लाभले. भक्ताचें भाग्य म्हणजे ‘याचि देहीं याचि डोळां भोगिजे मोक्षाचा सोहळा’. अर्थात् हा मोक्ष देहपातानंतर मिळण्याचा नसून या इथेच मिळविण्याचा ‘आत्यंतिकदुःखनिवृत्तिः परमानंदावाप्तिः च’ असा आहे.

साईबाबांच्या चरित्रावरून बोध घेण्यासारखी आणखी एक महत्त्वाची गोष्ट ही कीं बाह्य लक्षणांवरून संत ओळखून नये. कारण यामुळे टिळे-माळा-टोप्या घालणारे भोंदू आपल्याला जसे फसवितील तसे खरे साधु ओळखतां न आल्यामुळेही आपण फसविले जाऊ. तुकोबा म्हणतात—

(अभंग) अंतरीं निर्मल वाचेचा रसाळ। त्याचे गळा माळ असो नसो॥१॥

हे खरे अंतरीचे संत. याउलट, ढोऱ्यांचे कसे असते पहा—

(अभंग) टिळाटोपीमाळा देवाचें गबाळें । वागवी वोगळें पोटासाठीं ॥१॥
तुळसी खोवी कानीं, धर्म खोवी शेंडी । टिकी धरी बोंडी नासिकाची ॥२॥
कीर्तनाचे वेळे रडे, पडे, लोळे । प्रेमेवीण गळे दाटताती ॥३॥
तुका म्हणे ऐसे मावेचे मझंद । त्यांपासीं गोविंद नाहीं नाहीं ॥४॥

एकनाथी भागवतांत नाथ अवधूताच्या मुखा नें सांगतात—

एक म्हणती कर्मठ । एक म्हणती कर्मभ्रष्ट ।

एक म्हणती आत्मनिष्ठ । कळेना स्पष्ट कोणासी ॥ (९-१६७)

परंतु सगळें जग बाह्य देखाव्यालाच भुलतें. म्हणूनच मी मी म्हणविणाच्या तथा-कथित शहाण्यांनाही बाबांचे यथार्थ स्वरूप कळलें नाहीं. बाबांना लोक यवन समजत, पण त्यांची राहणी होती हिंदूसारखी. वेदांतील पहिलीच व प्रमुख देवता अग्नि आहे. कृष्णेदाची सुखवातच अग्नीच्या सूक्तानें झाली आहे—

अग्निमीढे पुरोहितं यज्ञस्य देवं कृत्विजम् । होतारं यज्ञधातमम् ॥

त्या अग्नीचेच बाबा एकनिष्ठ उपासक होते. शंभर वर्षापूर्वी त्यांनी जी धुनी निवृक्षाखालीं पेटविली ती अजून चालू आहे. बाबांच्या हयातींत अप्पाभिल्ल नेमानें धुनीसाठीं लाकडे आणून देर्डे. दोन मोळचा विकल्या कीं एक धुनीला द्यावयाची असा त्याचा नेम होता. त्या धुनींतून निघालेली राख म्हणजेच उदी.

वासुदेवानंद हे बाबांचे समकालीन. पण अत्यंत कडक सोवळे पाळणारे आहिताश्चिवैदिक ब्राह्मण. लोकांना दर्शन देण्यासाठीं येऊन बसले तरी अभिमंतित पाण्याचें मंडल स्वतःभोवतीं करून बसत ! त्या मंडलाच्या आंत येण्याची सक्त मनाई असे. आणि इतके असून हे दोन साधु एकमेकांना 'बंधु' म्हणत. कारण जसे गुरुबंधु असतात तसे हे (एकाच अग्नीचे उपासक) उपासनाबंधु होते.

(ओवी) वासुदेवानंद सरस्वती । परिव्राजक संन्यासमूर्ति ।

बाबा मूर्तिमंत विरक्ती । परमग्रीती परस्परां ॥

दोघेही अग्नीचे उपासक । यास्तव बंधु मानिती एकमेक ।

अभेदभक्ति जे निष्टंक । मुख्यलक्षण देख साधूंचे ॥

'विषय तो त्यांचा झाला नारायण । नावडे जन धन माता पिता ॥'

अशी दोघांचीही अवस्था. दोघेही एकाच स्वरूपीं मिळालेले—

(दीपचंदी) साधु स्वरूपीं मिळाले । जरि ते दिसती वेगळाले ॥ध्रु.॥

एकचि ध्यास त्यांच्या चित्तीं । अन्य विषय ते कधीं न चित्तीती ।

ईशस्वरूपीं नित जे रमले ॥१॥

वासुदेवानंद राजमहेद्वीला आलेले आसतांना नांदेडचे पुंडलीक राव वकील व इतर दोन मित्र त्यांच्या दर्शनासाठीं गेले. बोलतां बोलतां शिरडीच्या साईबाबांच्या

गोष्टी निघाल्या. बाबांचे नांव कानीं पडतांच वासुदेवानंद गहिंवरले व त्यांनी वसल्या. जागीच बाबांचे स्मरण करून हात जोडले. यतीने दुसऱ्यांना (आई व गुरु यांशिवाय) वंदन करून नये असा संन्यासधर्माचा नियम असल्यामुळे पुंडलीकराव व त्यांचे मित्र यांना आश्चर्य वाटले. स्वामींनीच त्याचें स्पष्टीकरण केले. तें असें की साईबाबा हे कोणी सामान्य मणूस किवा अवलिया नसून परब्रह्मच किवा नारायणच आहेत.

(इलोक – व. ति.)

जो कीं यती, न करि अन्य कुणा प्रणामा ।
स्वामी तरी लवति घेउनि साइनामा ॥
ते सांगती “अवलिया न असा तसाच ।
हा साई पूर्ण परब्रह्म असेचि साच” ॥१॥

पुंडलीकराव साईभक्त होते हें स्वामींना माहीत होतें. म्हणून स्वामींनी विचारले, “तुम्ही शिरडीला जाणार काय ? ” पुंडलीकराव म्हणाले, “हो, लवकरच जाणार आहे.” स्वामींनी जवळचेंच एक श्रीफळ उचललें व हृदयाशीं धरून तें पुंडलीकरावांना देत ते म्हणाले, “तर मग हें आमच्या ‘बंधूना’ द्या.” साईबाबांना बंध म्हणणारे वासुदेवानंद थोर व स्वतः बाबाही थोर. ते एकमेकांस ‘बंधु’ कां मानीत ? कारण ‘यावज्जीवं अग्निहोत्रं जुहुयात्’ अशी जी वैदिक धर्माची आज्ञा ती दोघेही निष्ठेने पाळीत, म्हणून. असो. पुढच्या महिन्यांत पुंडलीकराव मित्रासह शिरडीस जाण्यास निघाले. वाटेंत एक ओढा लागला. तिथें हे विश्रांतीसाठीं थांवले, व वरोवर चिवडा होता तो खाऊं लागले. परंतु तो अतिशय तिखट असल्यामुळे सर्वांचीं तोंडे पोळलीं. एकाने सुचविले कीं, “आपल्याबरोवर नारळ आहेत, त्यापैकीं एखादा फोडून त्यांतले खोबरे खाऊं, म्हणजे तोंडाची आग शमेल.” ही कल्पना सर्वांस पसंत पडून त्यांतला एक नारळ फोडून सर्वांनी खाल्ला. मग लक्षांत आले कीं आपण जो नारळ फोडला तो म्हणजे स्वामींनी बाबांसाठीं दिलेला नारळच होय. सर्वांना फार हळहळ वाटली. आतां बाबांना काय सांगावें ? खोरे सांगण्याची भयंकर लाज वाटत होती. बरें, खोटे सांगावें तर सर्वज्ञ अशा बाबांपुढे तें कसें टिकणार ? बाबा सर्वकांहीं ओळखणारच. शेवटीं आयत्या वेळीं जी बुद्धि सुचेल त्याप्रमाणे सांगावें असें ठरवून मोठा धीर करून सगळे बाबांकडे नेले व पायां पडले. वर मान करून बाबांकडे पाहाण्याचाही कुणाला धीर होत नव्हता. एवढ्यांत बाबांनीच एकदम विचारले, “माझ्या बंधूनी दिलेली वस्तु कुठे आहे ? ” पुंडलीकरावांनी झालेला प्रकार सांगून अत्यंत दुःखित अंतःकरणानें क्षमा मागितली व म्हणाले, “थांवा, मी दुसरा नारळ आणून देतो.” बाबांनी त्यांना थाबविले व म्हटले, “पुंडलीकराव, दुसरा नारळ कसा चालेल ? त्या नारळाची सर दुसऱ्या हजारों नारळांना ही येणार

नाहीं. माझ्या बंधूनीं तुमच्याजवळ नारळ दिला त्याचवेळीं मला त्याबद्दल कळविले होते. (कशाने ? पत्राने कीं तारेने ? छे छे. केवळ इच्छाशक्तीच्या स्पंदनाने. विज्ञानाने ही गोष्ट आतां प्रयोगसिद्ध झाली आहे.) पुंडलीकराव, तो नारळ नव्हता. तें माझ्या बंधूचे हृदय होते. त्यांनी तुमच्याजवळ नारळ कसा दिला तें आठवा. त्यांनी आपले हृदयच नारळाच्या रूपाने इथें पाठविले होते. ” पुंडलीकरावांना आठवले कीं खरोखरच बाबांसाठीं नारळ देतांना स्वामींनी तो हृदयाशीं धरला होता !

(चाल – भास मला जाहला. ताल—दादरा)

साई तदा बोलताति पुंडलीकरावा । ‘सर्व मीच केले’ गर्व ना धरावा ॥४२॥

श्रीफळ तें माक्र काय? । बंधूचे शुद्ध हृदय ।

मजसि कोड म्हणुनि गोड । माझ्या जिवाचा विसावा ॥१॥

बाबा सर्वांना उद्देशून म्हणाले, “ अरे, मला नारळ मिळाला नाहीं, तो तुम्ही खाल्लात, म्हणून का मी रागावलों ? छे छे. तुम्ही माझी लेकरें. लेकरांनी नारळ खाल्ला म्हणून बाप काय रागावणार आहे ? पण ‘नारळ आम्ही फोडला’ हा जो अहंकार तुम्हाला आहे तो टाकां. नारळ फुटला तो माझ्याच संकल्पाने. कारण त्या निमित्ताने अहंकारत्यागाचा उपदेश मला करावयाचा होता. असो. या प्रसंगाने साधुसंतांची एकरूपताही तुम्हाला कळली.

(भैरवी—दादरा; चाल—श्याम मोहन प्यारे तुम)

भेद न या जगतिं मुळीं । समताही या जगतीं ॥४३॥

हेंचि तत्व साधुसंत । एकमुखे सांगतात ।

आचरिती जीवनांत । समजा हें निजचित्तीं ॥१॥

अरे, स्वामी आणि साई दोन्ही शब्द एकच आहेत. तसेच अल्ला आणि राम, शिव आणि विष्णु हे एकच आहेत.” म्हणून नरहरी सोनारांनी म्हटले आहे—

(भैरवी) “शिव आणि विष्णु एकचि प्रतिमा ॥”

देवपूजेची जरुरी

डॉ. माधवराव दाभाडे.

एम्.ए., पीएच.डी.

आपला तिसरा प्रश्न असा की देवाची पूजा करायची जरुरी आहे का ? खरोखर असा प्रश्न विचारण म्हणजे श्वासोच्छ्वास करतांना आपल्याला हवेची आवश्यकता असते का ? तहान लागली असता पाणी पिण्याची जरुरी भासते का ? भूक लागली असतांना अन्न खायची आवश्यकता आहे का ? आणि लज्जा रक्षण्यासाठी निरनिराळे कपडे अंगात घातलेच पाहिजेत का ? असंच विचारण्यासारखं आहे कारण जिवंत राहण्यासाठी हवा, पाणी, अन्न आणि वस्त्र यांची आपल्याला फारख आवश्यकता असते, म्हणून आपण या वस्तूंचा स्वीकार करतो. एवढंच काय, राहण्यासाठी घरदार असणं ही सुद्धा अत्यावश्यक अशीच एक बाब आहे.

परंतु परमेश्वराची पूजा न केल्यानं माणसाचं काही अडून पडत नाही. म्हणून देवाची पूजा करायची जरुरी आहे का ? असा प्रश्न उपस्थित होतो. देवाची पूजा-बीजा करायची काही गरज नाही असं काही लोक समजतात. त्यांचं म्हणणं असं की देवाची पूजा केली नाही तरी आपलं काही अडून पडत नाही. उलट कोणत्याही तन्हेनं देवाची पूजा करणं म्हणजे त्या 'अनंत' अशा ईश्वरालाच एक प्रकारे लांछत लावण्यासारखं आहे. आपण सर्व स्त्रीपुरुष त्या भगवंताची लेकर आहोत तर त्याची पूजा करायची गरज कुठं आहे ?

आणखी असं की लोक अज्ञानामुळं मंदिर, मशीद, गुरुद्वारा किंवा गिरिजाघर बांधून तिथं देवाची पूजा करतात. परंतु त्यांना ईश्वराच्या खन्या पूजेचं महत्त्व माहीत नसतं. चार भितींच्या आत बंदिस्त करून ठेवलेल्या दगडाच्या मूर्तीत जसा देव नसतो तसाच तो मशीद, गुरुद्वारा किंवा गिरिजाघरातही नसतो. कारण माणुसकीनं वागणं हीच खरोखर देवाची पूजा आहे, हे या वेगवेगळ्या धर्माचं आचरण करणाऱ्या लोकांना कळत नाही. उलट जगाचा आतापर्यंतचा इतिहास असं सांगतो की हिंदू बौद्ध, मुसलमान, खिस्ती किंवा पारशी धर्मप्रिमाणं आचरण करणाऱ्या लोकांना मानवता या खन्या धर्माचं आकलन झालेलं नाही. या सर्व धर्मांनी माणसामाणसात कृतिम भिती निर्माण केल्या आहेत. हा ह्या धर्माचा आणि तो त्या धर्माचा अशी माणसाची विभागणी झालेली आहे. प्रत्येक धर्मांनं काही वेगळं अवडंबर, काही वेगळं आचरण, काही वेगळी प्रार्थनेची तन्हा आपल्या धर्मतिल्या लोकांना अनेक पिढ्यापासून आचरणात आणायला लावल्यामुळं 'माझाच धर्म खरा आणि तुझा धर्म खोटा' असा प्रत्येक धर्माचा मनुष्य म्हणून लागला. यामुळं सर्व धर्मग्रंथातले मूळ सिद्धांत जरी माणुसकीलां पोषक असले तरीही मनुष्य माणुसकीला मुकला. कृतिम धार्मिक बंधनांनी मनुष्याचे हातपाय जणुकाही बांधले गेले आहेत. मान-

वाच्या अंतःकरणाचा विकास झाला नाही. थोडक्यात सांगायचं तर मानवाचं मन मोठं झालं नाही.

आणि मनुष्याचं मन जोवर वदलत नाही तोवर त्याच्या हातून घडणारी क्रियाही बदलू शकत नाही. म्हणूनच आज अस्तित्वात असलेले धर्म विश्वातल्या सर्व मानव-जातीला एकाच विशाल सूक्ष्मात वांधू शकत नाहीत. या साठी तशा तन्हेचं शिक्षण लहानपणापासून मुलामुलीना दिलं पाहिजे. आणि त्या शिक्षणाची जोपासना प्रत्येक राष्ट्रानं अंतःकरणापासून मान्य केली पाहिजे. असं झालं म्हणजे सुगंधित गुलाबाची ताजी टपोरी फुलं आकारानं आणि रंगानं जरी वेगवेगळी दिसत असली तरी त्या फुलांचा हार विश्वमातेच्या गळच्यात खचितच शोभून दिसेल. आणि त्यामुळं इथून-तिथून सर्व मानव त्या विश्वमातेच्या समोर भक्तिभावानं नतमस्तक होईल आणि तेहाच खन्या अर्थानं मनुष्य सुखी होईल.

याचसाठी सान्या विश्वात मानवता या एकाच धर्माची स्थापना झाली पाहिजे. म्हणजे मग प्रेम, बंधुभाव, सहिष्णुता आणि कर्तव्यपालन याच गोष्टीची जोपासना होईल. असं झालं तरच मनुष्य सध्याच्या धर्माच्या लहान लहान वर्तुळातून आणि राष्ट्रीयतेच्या संकुचित आवारातून मुक्त होऊन वाहेर येईल आणि विश्वाला व्यापणाऱ्या अतिविशाल अशा मोठ्या वर्तुळात येऊन मानवता या एकाच धर्माची स्थापना करू शकेल. असा सर्व विश्वाला व्यापणारा मानवता-धर्म आज जरी अस्तित्वात नसलो तरी पुढं केव्हा तरी स्थापन होईलच असा आज विश्वास वाटत आहे.

या विषयी आणखी चर्चा न करता खरा सुखी मनुष्य कोण? या प्रश्नाचं उत्तर संत ज्ञानेश्वर यांनी जे दिलेलं आहे ते आपण पाहणं हे फारच उपयुक्त असं आहे. संत ज्ञानदेव सांगतात की ज्याला आत्मज्ञान प्राप्त झालं आहे तोच मनुष्य खरा सुखी होय. या साठी सर्व विश्व हेच आपलं घर आहे असं खन्या ज्ञानी भक्तानं मानलं पाहिजे आणि सर्व चराचरावर प्रेम केलं पाहिजे. खन्या सुखाचा हाच एक मार्ग आहे असं संत ज्ञानेश्वर मोठ्या तळमळीनं सांगतात. ते म्हणतात:-

सारे विश्वची माझे घर। ऐसी बुद्धी जयाची स्थिर।
किंबहुना चराचर। आपणची झाला।

महाराष्ट्रातले सर्व संत आणि सर्व हरिभक्त आजही संत ज्ञानेश्वर यांना माउली असं मोठ्या प्रेमानं म्हणतात. ते खरोखरच योग्य असं आहे. कारण मातेचा महिमा अगाध असतो. संत ज्ञानेश्वर माउलीला सर्व विश्वाच्या कल्याणाची चिता होती. ज्ञान, भक्ती आणि कर्तव्य यांचा त्रिवेणीसंगम त्यांच्या जीवनात झाला होता. निवृत्ती, ज्ञानदेव, सोपानदेव आणि मुक्ताबाई या चारही भावंडांचं बालपण मोठं खडतर होतं. समाजानं त्यांना वाळीत टाकलं होतं. अशाही स्थितीत निवृत्तीनाथांनी आत्मज्ञान स्वतः प्राप्त करून घेतलं आणि ते आपल्या भावंडांनाही सहज सुलभ करून दिलं.

म्हणूनच ज्ञानदेव निवृत्तीनाथांना आपले परमआदरणीय असे गुरु मानतात आणि ज्ञानेश्वरीत त्यांचा मोठ्या आदरानं उल्लेख करतात. आपल्या गुरुमाउली विषयी ज्ञानदेव म्हणतात:—

म्हणोनी साधका तू माऊली । पिके सारस्वत तुझ्या पाऊली ।
या कारणे मी साऊली । न संडी तुझी ॥ ॥अ. १२, ओ. ८॥

‘हे गुरुदेव माऊली ! तुझ्या कृपाप्रसादामुळेच सारस्वताचं पीक येतं. म्हणजे खरं ज्ञान तुझ्या कृपेमुळेच प्राप्त होतं. म्हणून मी तुझे चरण कधीही सोडणार नाही.’ अशी ज्ञानदेवांनी प्रार्थना केली आहे. ज्ञानेश्वरी ही भगवद्गीतेवरील टीका असून ती मोठी रसाळ असल्याकारणानं श्रोत्यांच्या अंतःकरणाला जाऊन भिडते. ज्ञानेश्वर माऊलीनं विश्वाच्या कल्याणासाठीच ही ज्ञानेश्वरी लिहिली आहे.

जगाच्या कल्याणा संतांच्या विभूती ।
देह कष्टबीती उपकारे ॥

ही संत तुकोबांनी सांगितलेली उक्ती संत ज्ञानोबांना पूर्णपणे लागू पडते.

ज्ञानेश्वरी सांगून ज्ञाल्यावर संत ज्ञानदेव माऊलीनं देवाच्याजवळ कोणतं पसायदान मागितलं ? ते आपण सर्वांनी मुद्दाम पाहण्यासारखं आहे. ज्ञानेश्वरीतल्या अठराब्या अध्यात्मल्या १७९३ ते १७९९ या ओव्यात संत ज्ञानेश्वर विश्वचालकाला विनम्रतेन विनवितात:—

आता विश्वात्मके देवे । येणे वाग्यज्ञे तोषावे ।
तोषोनी मज द्यावे । पसायदान हे ॥अ. १८ ओ. १७९३॥
जे खळांची व्यंकटी सांडो । तथा सत्कर्मी रती वाढो ।
भूता परस्परें जडो । मैत्र जीवाचे ॥अ. १८ ओ. १७९४॥
दुरिताचे तिमिर जावो । विश्व स्वधर्मसूर्ये पाहो ।
जो जे वांछील तो ते लाहो । प्राणीजात ॥ १८ ओ. १७९५॥
वर्षत सकळ मंगळी । ईश्वर निष्ठांची मांदीयाळी ।
अनवरत भूमंडळी । भेटू भूता ॥अ. १८ ओ. १७९६ ॥
चला कल्पतरुंचे अरव । चेतना चितामणीचे गाव ।
बोलते जे अर्णव । पीयूषाचे ॥अ. १८ ओ. १७९७॥
धंद्रमे जे अलांछन । मातँड जे तापहीन ।
ते सर्वाही सदा सज्जन । सोयरे होतु ॥अ. १८ ओ. १७९८ ॥
किंबहुना सर्व सुखी । पूर्ण होऊनी तिही लोकी ।
भजिजो आदी पुरुषी । अखंडित ॥ अ. १८ ओ. १७९९ ॥

संत ज्ञानेश्वर माऊली त्या जगन्नायकाला विनम्रतेन सांगता:—

“हे परमेश्वरा ! या ज्ञानेश्वरीच्या रूपात जो वाग्यज्ञ मी केला म्हणजे जे काही मी आपल्यासमोर बोललो त्यामुळं आपण प्रसन्न व्हा. आणि मला पसायदान म्हणजे प्रसाद द्या. जे दुष्ट लोक आहेत त्यांचा दुष्टपणा जावो आणि त्यांना सत्कृत्य करण्याची इच्छा होवो. तसेच सर्व प्राणिमात्रांच्या ठिकाणीं परस्पर प्रेमाची भावना वृद्धिगत होवो. या विश्वातला पापरूपी अंधार नाहीसा होवो आणि स्वर्धर्मरूपी सूर्य उगवून सर्व लोक स्वर्धर्मप्रिमाणं आचरण करोत. मग ज्याची जी इच्छा असेल ती पूर्ण होवो. या विश्वात भगवद्भक्तांचे समुदाय एकमेकांना भेटोत आणि या विश्वात सदभावनेची सतत वाढ होवो. कारण हे भगवद्भक्त म्हणजे जणु काही कल्पतरूंचे अंकुरच होत. यांच्याचमुळं चितामणींचे बागबगीचे निर्माण होवोत. जणु काही हे हरीभक्त म्हणजे अमृताचे समुद्रच होत. या अमृताचं प्राशन करून सर्वांना चंद्राप्रिमाणं शीतलता प्राप्त होवो. हे हरीभक्त सूर्यप्रिमाणं अज्ञानरूपी अंधाराचा नायनाट करोत आणि सर्व प्राणिमात्रांना आत्मज्ञानाचा प्रकाश देऊन सर्वांना प्रिय होवोत. स्वर्ग, मृत्यु आणि पाताळ या तिन्ही ठिकाणचे लोक विश्व निर्माण करणाऱ्या आदिपुरुषाचं भजन मोठ्या भक्तिभावानं करोत आणि सर्वांना खरं सुखं प्राप्त होवो हे विश्वेश्वरा ! मी आणखी काय मागू ? आपल्या चरणी माझी एवढीच प्रार्थना आहे.”

या विश्वातल्या सर्व स्त्रीपुरुषांना खरं सुखं कशानं लाभेल ? तर परमेश्वराची मनापासून भक्ती केल्यानं. कारण हाच एक सरळ, सोपा आणि सुंदर असा मार्ग आहे. सर्वजग याच मार्गानं जाऊ लागले म्हणजे कुणीही कुणाचा द्वेष करणार नाही. कुणालाही अहंभाव होणार नाही. सर्वजग मानवता याच धर्माचा जयजयकार करतील. म्हणजे मग द्वेष, हेवादावा, मत्सर आणि अहंभाव या पासून मानव मुक्त होईल. आणि या उलट प्रेम, बंधुभाव, सहकार आणि त्याग या सद्गुणांनीच मानवाचं मन भरून जाईल. ज्ञानदेव माउलीनं अशा महामानवाचं जे सुंदर स्वप्न ज्ञानेश्वरीत रंगवलं आहे ते या विश्वात प्रत्यक्षात उतरेल का ? या विश्वात मानवता या एकाच धर्माची खरोखरच स्थापना होईल का ? विश्वातले सर्व स्त्रीपुरुष माणुसकीनं वागू लागतील का ?

(पुढे चालू)

श्रीगोंदवलेक महाराज

व्यक्ति दर्शन

लेखांक ३ रा

लेखक—पु. मु. अंते.

गुरुकृपा

नांदेडपासून खूप दूरवर येहळेगांव नांवाचे एक खेडे आहें. त्याला आगगाडीची वर्दळ नाही. येथें काशीनाथपंत नांवाचा देशस्थ यजुर्वेदी ब्राह्मण राहात असे. उपनिषद् कालांतील ऋषींप्रमाणे यांची दिनचर्या होती. यांच्या पत्नीचे नांव पार्वतीबाई. लग्नानंतर १०—१५ वर्षांत त्यांना मूल-बाळ झाले नाही म्हणून पार्वतीबाईनी तपश्चर्या आरंभिली. तिचे इष्टदैवत श्रीदत्त अवधूत. तिकाल स्नान, उपोषण, अश्वत्थप्रदक्षिणा व जप अशी तिने तीनवर्षे पर्यंत तब्दमळीने उपासना केली. एक दिवस दुपारीं जप होत असतांना क्षीणतेमुळे झांपड येऊन तिचा डोळा लागला. तेव्हां तिच्या कानांत कोणीतसी स्पष्ट सांगितले की, “तुझी तपश्चर्या पूर्ण झाली आहे मी, दत्त, अंशरूपाने तुझ्या पोटी येणार आहे.” कांहीं महिन्यांनी त्यांना दिवस गेले आणि शके १७४५च्या कार्तिकी एकादशीला काशीनाथपंतांना पुललाभ झाला. तो आजानुबाहु, गोरापान व अत्यंत तेजस्वी नेत्रांचा असा दिव्य बालक होता. मुलाचे नांव ‘तुकाराम’ असें ठेवले. तीन-चार वर्षांचा असतांनाच त्याची माता गेली. वडील आधींचेच विरक्त आणि आतां आईपण गेली. मग मुलाची टूक कोण ठेवणार? तुकाराम दिवसभर बाहेर खेळत राही, मिळेल तें खाई आणि रात्रीं निजायला फक्त घरीं येई. मुळीच निगा नसतांना देखील त्याची प्रकृति धष्टपुष्ट व कांतिमान् होती. एकदां नदींत खोल खड्डे खणून त्यांत लपून बसण्याचा खेळ मुळे खेळत होतीं. अचानक वरून एक भरदार पाण्याचा लोंडा आला. मुळे घाबरून पळालीं, पण तुकाराम जागचा हालला नाही. रात्र पडल्यावर वडिलांनी मुलाची चौकशी केली तेव्हां मुलांनीं सांगितले कीं तो खड्डयांतून बाहेर आलाच नाहीं. मुलगा बुडाला असें वाटूनही मंडळींना घेऊन काशीनाथपंत नदीवर मशाली घेऊन गेले व मुलांनीं जागा दाखविल्या ठिकाणीं त्याला मोठ्यानें हाक मारली. त्याबरोबर तुकाराम ‘ओ’ देऊन वर आला. मंडळी आश्चर्यनिं स्तंभित झाली. पण काशीनाथपंतांनी मनांत खूणगांठ बांधली कीं हें काम कांहीं न्यारेंच दिसते. त्यांनीं विचारले, “अरे, तूं पाण्यात गुदमरला नाहींस का?” “मुळीच नाहीं दादा! मी श्वास कोंडून धरला होता व अगदी मजेत होतों,” तुकाराम म्हणाला. अवघ्या पांच वर्षांच्या मुलाचा चार प्रहरपर्यंतचा तो कुंभक होता! तुकाराम १२—१३ वर्षांचे असतांना त्यांनीं आपल्या दादांस एकदां विचारले, “दादा, तुम्हीं डोळे मिटून कां बसतां?” ते म्हणाले, “मी माझ्या

गुह्ये ध्यान करीत असतों.” “पण ध्यान करायला डोळे कशाला झांकावे लागतात?” या मुलाच्या प्रश्नास त्यांना कांहीं उत्तर देतां येईना. सहज ध्यान त्यांच्या ठिकाणी मुरले नव्हते! श्रीतुकारामांचे आपल्या धनगर शेतकऱ्यावर फार प्रेम होते व तोहि त्यांना साधु मानी. पुण्यांचे या धनगराच्या वरीं ते कांदा भाकरी खात व चिलीम ओढीत असत. एकदंरीत त्यांची राहणी लोकविलक्षण असल्यामुळे गांवांतले लोक यांना ‘वेडा तुक्या’ म्हणत.

अध्यात्माच्या उच्चकोटींत ज्यांची गणना होती असे उमरखेडचे चिन्मयानंद परमहंस पंडरपूरची यात्रा करून परत येत असतां त्यांचा येहळेगांवीं मुक्काम झाला. महाथंडीच्या कडाक्यांत नित्याप्रमाणे ते मोठ्या पहाटे नदीवर स्नानास गेले असतां त्यांना कोणीतरी तीरावर निश्चल बसले आहे असें अंधुकसें दिसले. स्नान-संध्यादि झाल्यावर किंचित् दिसूं लागले तेव्हां त्यांनी निरखून पाहिले. जरा वेळानें त्या माणसानें डोळे उघडले व दोघांची दृष्टादृष्ट होतांच दोघांचिही डोळे पाण्यानें वाहूं लागले. चिन्मयानंद तसेच पुढे अलं व त्यांनी श्रीतुकारामांच्या मस्तकावर वरद हस्त ठेवला आणि ‘तुकारामचैतन्य’ असें त्यांना दीक्षानाम दिले. “आतां माझें येथले काम झाले,” येवढेंच वोलून ते उमरखेडला गेले. सद्गुरुहंस अनुग्रह झाल्यावर श्रीतुकारामांना परमहंसवृत्ति बाणली.

अनुग्रहाची वार्ता पसरली तसे श्रीतुकारामांच्या दर्शनाला चहूंकडून लोक येऊं लागले. लोक त्यांना ‘तुकामाय’ म्हणत. दर्शनाला लोकांची इतकी झुंबड होऊं लागली कीं त्यांना स्नान, भोजन व निद्रा यालाही फुरसत मिळेनाशी झाली. प्रत्येक जण प्रापंचिक व वैयक्तिक दुःखें सांगून त्यावर उपाय विचारीत आणि तुकामाई त्यांच्यावर एकसारखा शिव्यांचा भडिमार करीत व हाकलूनही देत. तरीसुद्धा लोक त्यांचे पाय घटूं धरीत. तेव्हां ते जंगलांत पद्धून जाऊं लागले. पण लोकांचे रडणे सहन न होऊन, “जा, तुझे काम होईल,” असा आशीर्वाद देत व तें मनाजोगे होत असे. वास्तविक ते फार कोमल होते. पारमार्थिक जिज्ञासूला जवळ घेऊन अत्यंत प्रेमल्पणे त्याची शंका किंवा साधनांतील अडचण सहज दूर करीत व त्याचा मार्ग हलका करीत. त्यांचे नित्य दर्शन घेणारे जे निष्ठावंत होते त्यांना रानांतून येऊन ते दर्शन देत. अहंकार-मदाचे बीज पूर्णपणे निर्विर्य होईतोंपर्यंत मुमुक्षूना देखील ते अनुग्रह देत नसत व यासाठीं त्याला ते अपार कष्ट भोगावयास लावीत.

श्रीमहाराज येण्याच्या आधीं तीन दिवसांपासून तुकामाई सारखे ओरडत होते कीं, “अरे, चोर येणार, आणि सगळे लुटून नेणार, सांभाळा रे सांभाळा!” कोणालाही याचा संदर्भ कळला नव्हता. श्रीमहाराज सकाळीं पहिल्या प्रहरीं आले व तुकाराम-चैतन्यांची चौकशी करतां लोक म्हणाले, “या नांवाचे गावांत कोणी नाहीं, पण ज्यांना तुकामाई म्हणतात असे एक आहेत. पण त्यांचे काय सांगावे? कुठल्या

तरी आडरानांत, शेतांत किंवा ओढ्यावर स्वारी वसली असेल ! . . . . ." त्यांच्या एकेक खाणाखुणा ऐकत असतां श्रीमहाराजांच्या डोळ्यांना प्रेमाचे पाझर येत होते व अंगावर अष्ट सात्त्विक भाव उमटत होते. त्याच पावलीं त्यांना शोधण्यासाठी श्रीमहाराज निघाले व संध्याकाळपर्यंत फिरले, परंतु कांहीं पत्ता लागला नाहीं. शेवटी थकून ते तुकामाईच्याच घराच्या भितीला टेकून विषण्णपणे वसले. नुसती लंगोटी लाबलेला १४-१५ वर्षांचा मुलगा तुकामाईना शोधीत दिवसभर वणवण करतो आहे याचे लोकांनाही फार कौतुक वाटले. ते टेकून जरासा वेळ झाला असेल नसेल तोंच तुकामाईची स्वारी आरडत ओरडत घरांत शिरली. कमरेला लंगोटी, डोक्याला टोपडे, हातांत चुडे, चिलीम व उसाचें दांडके अशी तेजस्वी डोळ्यांची, आजानुबाहु गोरीपान व धष्टपुष्ट मूर्ति पाहून श्रीमहाराज चटकन् उभे राहिले व त्यांच्या वृत्ति इतक्या उचंबळल्या कीं, त्यांना पुढे पाऊल टाकवेना. "एक लहान मुलगा सकाळ पासून तुम्हाला शोधतो आहे" असें ऐकतांच, "कुठे आहे तो" असें तुकामाई जोरां ओरडले व बाहेर आले तों समोरच हात जोडलेला मुलगा त्यांना दिसला. उसाचे दांडके उगारीत अंगावर धावून तुकामाई ओरडले, "थांव, तुझा खून करतों." आणि मुलाने, "मी पण माझा जीव देतों," असें म्हणतच त्यांच्या चरणांवर लोळण घेतले. ती विरक्त पण प्रेमळ आणि सात्त्विक वामनमूर्ति न्याहाळून तुकामाईचा ऊर आनंदाने भरून आला. त्यांनी त्याला मिठी मारली व हात धरून वाड्यांत नेले. याच्या पूर्वी कितीतरी महात्म्यांचें दर्शन श्रीमहाराजांनीं घेतलें होतें पण आतांच्या इतक्या त्यांच्या ऊर्मी उफाळल्या नव्हत्या. श्रीतुकामाईचें दर्शन होतांच श्रीमहाराजांच्या वृत्तीं अशी आत्मनिष्ठा जागृत झाली कीं, आपल्याला जें पाहिजे आहे तें यांच्याजवळ खातीं मिळेल म्हणून त्यांचें चित्त या सद्गुरुंच्या ठिकाणीं पूर्णपणे चिकटले. त्यांनीं देहभाव विसरून नऊ महिने सेवा केली आणि त्यांच्या अनुग्रहास ते सर्वथा पात्र झाले. श्रीमहाराजांची सेवा नुसती ऐकून अंगावर शहारे येतील. हेंच काय पण येवढ्या लहान वयांत गुरुसेवेचें ज्ञान त्यांना कसें झालें होतें याचा विचार मनांत येऊन कोणाचीहि मति गुंग होईल.

श्रीमहाराज सावलीप्रमाणे गुरुंच्या सन्निध राहून सेवा करीत होते. या नऊ महिन्यांत ते एक क्षणही झोंपले नाहीत.

तुकामाई एकदां एक सांगत, लगेच बदलून उलट बोलत व शिव्या देत, हातीं येईल त्यानें मारीत सुद्धा ! कधीं पोटाशीं घेऊन सगळ्यांच्यासमोर गोंजाऱ्यांना लाढ करीत, तर कधीं खरडपट्टी काढीत. याचें श्रीमहाराजांना मनांतही कांहीं एक वाट नसे, इतका त्यांचा जीव आपल्या गुरुंच्या ठिकाणीं एक झाला होता. अशा खडतर पश्येने श्रीमहाराजांच्या देहावर चित्तशुद्धीचें दिव्य तेज झाल्यांना लागले.

लघुकरच रामनवमी आली

त्या दिवशीं भर उन्हांत गुरुशिष्य रानांत गेले. एका विहिरीवर दोघांनी स्नाने केली आणि बाजूच्या अशोकवृक्षाच्या छायेत तुकामाईनीं आपल्या प्रिय शिष्याचा—श्रीमहाराजांचा—आनंदोर्मनिं गंहिवरून हात धरून त्याला आपल्या समोर वसविले. त्यावेळीं प्रथमच श्रीमहाराजांनीं आधींच्या सत्पुरुषांना केलेल्या विनंतीचा उच्चार अतीव नम्रपणे पण अंतर्मनाच्या विष्वासू प्रेरणेने केला. तेव्हां तुकामाईनीं म्हटले, “मी तुला आजपर्यंत अपार कष्ट दिले. पण वसिष्ठांनी जें रामचंद्राला दिले होतें तें मी तुला या क्षणीं देतों. सांदीपनींनी जें श्रीकृष्णाला दिले होतें तेंच मी तुला या क्षणीं देतों” असें म्हणून हा अनुग्रहास पात्र झाला आहे असें जाणून त्यांनी श्रीमहाराजांच्या मस्तकावर वरद हस्त ठेवला. तात्काळ त्यांना समाधि लागली. पुष्कळ वेळानें समाधि उत्तरल्यावर त्यांना दृढ आलिंगन देऊन “ब्रह्मचैतन्य” असें दीक्षानाम दिले व “श्रीराम जय राम जय जय राम” हा व्रयोदशाक्षरी तारक मंत्र उजव्या कानांत सांगितला. “प्रापंचिक मध्यम स्थितींतील लोकांना प्रपंचांत परमार्थ कसा करावा हें शिकव, राममंदिरांची स्थापना करून रामनामाचा प्रसार कर, माझें महत्व मुळीच सांगूनकोस पण श्रीसमर्थांची महानता वाढव, लोकांत भजनाचें प्रेम येईल असा भजनाचा मार्ग दाखव व जे खरे दीन असतील त्यांची सेवा कर आणि नारी-नर एकरूप आहेत अशी निष्ठा निर्माण करून माणसांत माणुसकीचें प्रम वाढव” असा त्यांनी उपदेश केला. यावेळीं श्रीमहाराजांचें वय केवळ सोळा वर्षांचिं होतें.

आत्मचिंतन व प्रसार कार्य

तीर्थयात्रा

अनुग्रह दिल्यानंतर श्रीतुकामाईनीं कांहीं काळ आपल्या प्रिय शिष्याला जवळ ठेऊन घेतल्यावर एक दिवस ते म्हणाले, “बाळ, आत्मज्ञान स्थिर होण्यासाठीं व तें वृत्तींत मुरण्यासाठीं, एकांतांत सूक्ष्म आत्मचिंतन करायला पाहिजे. यासाठीं तूं हिमालयाकडे जा. कांहीं काळानें नंतर प्रमुख तीर्थयात्रा कर आणि मग घरीं जाऊन व्यवहारापुरती प्रपंचाला सुखात कर.” श्रीमहाराज निघाले तेव्हां स्वतः तुकामाईनीं त्यांना उमरखेडास आणले. यांत हेतु असा होता कीं शिष्यास आपल्या गुरुंच्या—श्रीचिन्मयानंदस्वामींच्या—चरणांवर घालावें. स्वामींच्या समाधीपाशीं उभयतां गेले तेव्हां दोघांच्याही डोळचांतून सारख्या अश्रुधारा वहात होत्या. गोचर स्वामी तेथेंच होते. थोडा वेळ दोघेही हात जोडून नुसते उभे होते. नंतर तुकामाई म्हणाले, “स्वामी बालाला आपल्या चरणांशीं आणला आहे. याला पदरांत घ्यावा.” असें म्हणून दोघांनी साष्टांग नमस्कार घातला. तोंच समाधीवरचा मोठा हार श्रीमहाराजांचे अंगावर पडला ! स्वामींनी श्रीमहाराजांना पदरांत घेऊन प्रसाद दिला !! सर्व

मंडळी बाहेर आली. आपल्या परमगुरुंचे दर्शन व प्रसाद प्राप्त ज्ञाल्यामुळे श्रीमहाराजांना ब्रह्मानंद ज्ञाला. मग श्रीमहाराजांनी प्रयाणास सुरवात केली.

टप्पा-टप्पानें प्रवास करीत श्रीमहाराज उज्जैनपर्यंत आले. तेथें असें कळलें कीं येथून जवळच एक मोठें अरण्य आहें व एकांतवासाला हे ठिकाण उत्तम आहे, म्हणून ते तिकडे गेले. अरण्याच्या गर्दे ज्ञाडींत क्रूर श्वापदे व विषारी जीवजंतु अगणित असून त्यांत मध्यभागीं एक विस्तीर्ण गुहा व शुद्ध पाण्याची पुष्करणी त्यांना आढळली. ही जागा निर्मनुष्य आहे असें समजून तेथें श्रीमहाराजांनी पुष्कर दिवस निवास केला, आणि समाधि लावून आत्मचितन केले. एकदोन दिवसांनीं एक गाय गुहेच्या तोंडाशीं बराच वेळ उभी राहिली. श्रीमहाराजांनी सहज तिला पाहिल्यावर ती हंवरली व तिच्या आचळांतून दूध टपकू लागले. श्रीमहाराजांनी जाणले. पण जवळ पाव नसल्यामुळे तिच्या आंचळाला तोंड लावूनच ते पोटभर दूध प्याले. रोज सकाळ संध्याकाळ ती त्यांना दूध पाजून जात असे.

त्या अरण्यांतून श्रीमहाराज सरळ नैमिषारण्यांत गेले. ही त्यांची दुसरी वेळ होती. पूर्वी ज्या गुहेत सहा योगी ध्यानस्थ बसले होते त्याच गुहेत ते त्यांना दिसले. त्यांपैकीं एक जण आळंदीचे श्रीनृसिंहसरस्वती स्वामी होते असें कळले. तेथें त्यांनी दोन वर्षे आत्मचितनांत घालवलीं.

श्रीमंत नानासाहेब पेशवे यांची भेट :

या दोन वर्षांत त्यांचा श्रीमंत नानासाहेब पेशवे यांच्याशीं परिचय ज्ञाला. सन १८५८ च्या स्वातंत्र्य युद्धानंतर श्रीमंतांनी नेपाळच्या राजाचा आश्रय घेतला होता. पण फिरंग्यांनी श्रीमंतांना आपल्या ताब्यांत द्यावें असें दडपण आणल्यामुळे भूमिगत होण्यासाठी ते आपला विश्वासू नोकर राघोबा यास बरोबर घेऊन नैमिषारण्यांत गुप्तस्थळ शोधीत होते. त्यावेळीं त्यांची व श्रीमहाराजांची गांठ पडली. जवळच एक प्रशस्त व उजेड असलेली गुहा होती. तेथे त्यांना वसति करण्यास सांगितले व राघोबास सामान सुमान आणण्यास पाठविले. श्रीमहाराजांनीं श्रीमंतांना अभ्य देऊन म्हटले, “तुमच्या केसाला धक्का लागणार नाही. तुम्ही निर्धास्त असा. अंतकाळीं मी तुमच्या जवळ असेन हें माझे वचन घ्या.”

आत्मचितनाचा सुमारे तीन वर्षे अभ्यास ज्ञाल्यावर श्रीमहाराज अयोध्येला आले. तेथे रामशास्त्री नांवाचे पंडित सहकुटुंब आले होते त्यांची भेट ज्ञाली. शास्त्रीजी वेदांतामध्ये अत्यंत निष्णात असल्यामुळे परब्रह्माची अनुभूति निर्गुणोपासना केल्यानेंव होते आणि सगुणोपासना तत्वतः माया दूर करू शकत नाहीं या प्रणालीचे होते, म्हणून नामाच्या सामर्थ्यावर ते रोज श्रीमहाराजांशीं वादविवाद करीत. शेवटीं श्रीमहाराज स्थणाले, “हे पहा शास्त्रीजी, आपण सध्यां रामाच्या गांवांत आहोंत व त्याला आपल्या नामाची चाड आहे. आपण येथून जाण्याच्या आंत तो माझा तरी भ्रम घालवील

किंवा तुमचा तरी ! ” संध्याकाळीं शास्त्रीवुवा सहकुटुंब नदीवर गेले व तेथें त्यांनी टरबूज खालें. रात्रीं त्यांच्या बायकोला जुलाब होऊं लागले. आठ दहा जुलाब झाल्यावर त्या वाईची जीभ आंत ओढूं लागली. शास्त्रीवुवांनीं चांगल्या वैद्याचीं औषधें दिलीं पण विकार जास्तच वाढला. शास्त्रीवोवांना कांहीं एक सुचेना. इतक्यांत त्यांना महाराजांची आठवण झाली. ते नेहमीं म्हणायचे कीं, “रामनामानें भवरोग नाहींसा होतो तर देहाचा रोग वरा होणार नाहीं काय ? ” म्हणून ते बायकोजवळ बसून नामस्मरण करूं लागले. कांहीं वेळानें त्या वाईचा डोळा लागला व सकाळीं तिळा छान वरें वाटलें ! शास्त्रीवुवा मकाळीं स्नान-संध्या करून तडक श्रीमहाराजांकडे आले व दंडवत् पायावर पडले !

काशीमध्ये प्रसिद्धि :

काशीमध्ये ३० वर्षे वयाचा एक कोट्याधीश व्यापारी होता. त्याला एक अगदीं लहान मुलगा होता. या व्यापान्यानें काशींतील पन्नास कुटुंबें पोसलीं होतीं. त्याचें एक अन्नछत्र होतें आणि दानधर्म तर असीम होता. भारतांतील साधु-संत-वैरागी वगैरेंचा तो मायपोट होता. तो व्यापारी विषमज्वरानें गेला तेव्हां त्याची पत्नी सती जाण्यास निघाली. मनकर्णिका घाटावर सबंध काशी नगरी शोकांत बुडून गेली ! प्रेतसंस्कार होऊन कुडी सरणावर ठेवण्याच्या आधीं त्याची पत्नी साधु-संतांचे आशीर्वाद घेत होती. एका शास्त्रीवुवांनीं तिळा श्रीमहाराजांच्याकडे आणलें व संपूर्ण वस्तुस्थिति सांगितली. श्रीमहाराज म्हणाले, “चला, मला त्या पुण्यवान् आत्म्याला एकदा बघूं द्या.” ते जेव्हां प्रेताजवळ आले तेव्हां लोकांची उत्सुकता कळसाला पोंचली. श्रीमहाराज म्हणाले, “अहो, ताटीच्या दोन्या सोडा. हा तर जिवंत आहे ! ” असें बोलून त्यांनीं गंगाजल मागून घेतलें आणि तीन वेळ ‘श्रीराम’ म्हणून त्याच्या तोंडांत तीर्थ घातले. दोन-तीन मिनिटांनीं त्यानें डोळे उघडले. झोंपलेला मनुष्य जागा होऊन जसा उठतो तसा तो उठला. घाटावर या नव्या साधूचा जयजयकार गगन भेदून गेला ! जो तो दर्शनासाठीं धडपड करूं लागला. पण श्रीमहाराजांनी धाडकन् गंगेत उडी घेतली व ते क्षणांत नाहीसे झाले. व्यापारी आनंदानें मंडळीबरोबर घरीं गेला. त्यानें अपार दानधर्म, अन्नदान वगैरे केले, पण ज्या महात्म्यानें आपणास आयुर्दान दिलें त्याच्या दर्शनाची तळमळ त्या दंपतीस अहनिश लागली.

इंदुरमधील वास्तव्य :

येथून पुढे श्रीमहाराजांनीं नर्मदेचा काठ धरून प्रवास सुरु केला. वाटेंत ते इंदूरला आले, व सायंकाळीं गांवाबाहेरील एका देवळांत एका मुलाशीं बोलत बसले. बोलतां बोलतां त्यांना एकदम समाधि लागली व शरीर लाकडासारखें ताठ होऊन ते आडवे पडले. त्यावेळीं अगदीं अंधुक होत होते आले होतें. अशा वेळीं एका गवळच्यानें त्यांना तशा स्थितीत पाहिले. त्यानें श्रीमहाराजांचे अंग स्वच्छ धुवून त्यांना उठवून

बसविले व तो निघून गेला. इंदूरच्या एका मोठ्या इनामदाराने श्रीमहाराजांना दुसऱ्या दिवशीं संध्याकाळीं, ते नित्याप्रमाणे दर्शनास आले असतांना पाहिले व हे कोणीतरी सिद्ध पुरुष असावेत असें समजून त्यांनी श्रीमहाराजांना आपल्या बागेत राहण्यास येण्याची विनंती केली. त्यावरून ते इनामदारांच्या बागेत त्यांच्याबरोबर आले व तेथें राहिले. तो गवळी सकाळ-संध्याकाळ नियमित दर्शन घेऊन धारोण दुधाची लोटी देऊ लागला. इंदुरांतील हा क्रमाने व निष्ठने पहिला शिष्य होता. इनामदारांनी आपल्या बायकोला श्रीमहाराजांच्या विषयीं सांगून त्यांचे दर्शन करण्यास सुचविले. तोंच जिजीबाई त्यांच्यावर कडाडून उलट म्हणाली, “कशमुक्त मेल्या त्या बैराग्याला आपल्या बागेत आणले ? हे लोक महा लबाड असतात. आंबा ! मी त्याची चांगली परीक्षाच घेते.” इनामदार बायकोच्या मुठींत असल्यामुळे एक शब्द बोलून शकले नाहींत. दुसऱ्या दिवशीं जिजीबाई श्रीमहाराजांना फक्त दुखन बघून आली. तिसऱ्या दिवशीं तिने लाल मिरच्या अगरीं वारीक वाटून त्याचे लाडवा-एवढे सहा गोळे केले आणि श्रीमहाराजांना ओरडून ती म्हणाली, “अहो बैरागीबुवा ! इनामदारांनी तुमच्यासाठीं लाडू पाठवले आहेत. ते खाऊन पाणी प्या.” श्रीमहाराजांनी हंसून हात पुढे केला. जिजीने लालभडक एक एक लाडू त्यांच्या हातावर ठेवला व महाराज तो खाऊ लागले. असे साही लाडू संपले. तेव्हां महाराज म्हणाले, “माय, लाडू फारच छान झाले आहेत. आणखी मला दे.” जिजीबाई खजील होऊन म्हणाली, “लाडू संपले. उद्यां दुसरे कांहींतरी आणीन अं !” उद्यां काय न्यावें याच्चा ती विचार करीत असतांना फुललेल्या शेगडीकडे तिचें लक्ष जाऊन तिच्या राक्षसी मनाने ठरविले कीं, “पाहूं बरें तो बैरागी निखारे खाईल का । तिखट काय, संवयीने लोक खातात सुद्धां आणि हे बैरागी लोक तर हमखास तिखट खाणारे असतात !” तिसऱ्या प्रहरीं तिने दूर एका ठिकाणी शेगडी पेटवली व ती रसरशीत होईपर्यंत श्रीमहाराजांच्या जवळ खूप अघळ पघळ गप्पा मारल्या. नंतर सगळे लाल झालेले निखारे चिमट्याने परातींत काढून त्यावर पांढरी राख मुळीच दिसून नये अशा बेताने तिने ती परात श्रीमहाराजांच्या पासून जरा अंतरावर ठेऊन प्रेमाने म्हटले. “बैरागीबुवा, आज एक नवीन पदार्थ आणला आहे. त्याची चव तर पहा !” श्रीमहाराज तिच्याकडे पाहून हंसले व त्यांनी हात पुढे केला. जिजीने त्यांच्या हातावर एक एक लालभडक निखारा चिमट्यांत धरून ठेवला. श्रीमहाराजांनी सर्व निखारे निर्विकारपणे गटू केले व पुन्हां हात पसरून म्हटले, “माय, ही चीज तर फारच खुमासदार झाली आहे. आणखी दे,” जिजीबाई नखशिखांत एकाएकी कापूं लागली व तिचें तोंड कोरडे झाले. हा निखारे पचविणारा सिद्धपुरुष आतां आपले काय करील या विचारांने तिला भोंवळ येऊ लागली. धाडकन् ती श्रीमहाराजांच्या चरणांवर पडली व ओढलेल्या शब्दांत असें तरी बोलली, “महाराज, आपण माझे बाप आहांत. मला क्षमा करा. मी शरण लें आहे.” श्रीमहाराज ढेकर देत म्हणाले, “बाळ ! अशा रीतीने आपण कोणाची

परीक्षा करूं नये. संतांची परीक्षा वेगळ्या रीतीनें करावयाची असते. आतां झाले तें गेले. सर्व विसरून नामस्मरण करायला लाग. राम तुझे कल्याण करील.” नंतर जिजीने महा अजीजीनें घरी नेऊन त्यांची राजासारखी तैनात ठेवली. श्रीमहाराज गावांत राहूं लागल्यापासून दर्शनाची गर्दी फार वाढली. परीक्षा करावयास येणाऱ्या माणसाच्या मनांतील विचार ते आधीच वोलून दाखवीत पण सद्भावनेने येणाऱ्यांशीं तासन्तास नामाच्या सामर्थ्याच्या गोष्टी वोलत वसत.

अनंतता

(अध्यात्म-महर्षि न्यायरत्न धुंडिराज गोविंद विनोद यांच्या अनंतेवरील अभंगांचे विवेचन.)

निवेदक :- श्री. चिपळूणकर गुरुजी.

गुरुदेव विनोद यांनी अनंत अभंगरचना केली. त्यांनी त्यांच्या जीवनांत जीवनार्थाचा विचार करीत असता एकंदर दृश्यादृश्य सृष्टीची, जड-चेतन सृष्टीची, उत्पत्ति-स्थिति-लय कारक जी एक प्रेरक शक्ति की जिला या नवखंड सृष्टीत कोठेही मर्यादा नाही, जिला Infinity म्हणता यईल, त्या शक्तीस अनंतता हा शब्द किंवा हे नामामिधान गुरुदेवाना त्यांनी म्हटल्याप्रमाणे सन १९२० च्या मे महिन्यात सहज स्फुरले. त्यानंतर या अमर्यादित्वावर जणू काही त्यांचे लक्ष केंद्रित झाले व त्यावर त्यांनी सखोल विचार केला. त्यासंबंधीं दीर्घकाळपर्यंत अनेकानेक कल्पना, प्रतीके, प्रतिमा त्यांच्या ध्यानी येत होत्या. तत्त्वज्ञाचे मन हे कविमनही असू शकते. अनंततेसंबंधी अनंत प्रतिमा नजरेसमोर येत असताना त्यांची प्रतिभाही जागृत झाली व त्यानी या अनंततेवर बत्तीस - तेहतीस अभंग लिहिले. हे अभंग त्यांच्या ‘अभंग संहिता’ या संग्रहात समाविष्ट आहेत. उपरोक्त सर्व अभंग साधारण वाचकाला, साधकाला, जिजासूला व अभ्यासकालाही सुलभ क्हावे म्हणून गुरुदेवांच्याच प्रेरणेने स्फुरलेले त्यांचे स्पष्टीकरण वा विवेचन येथे यथामति श्रीसाईलीलाच्या वाचकांस क्रमशः सादर करीत आहे.

उशाखाली माझ्या कालाचा गालिचा ।

मुखामध्ये ऋचा अनंततेची ॥

अस्तित्व - रत्ने पहा ही सभोवती ।

जणू लकाकतो आत्मतेजे ॥

कैवल्य - गंगा ही सर्वत्र वाहते ।

विश्व हे नाहते ब्रह्मानंदे ॥

गुरुदेव म्हणतात, जन्माला आल्यासारखे या अनंत, अमर्यादि विश्वाचे वैभव अनुभवून तर पहा. ब्रह्मसमाधीमध्ये जरा आराम तर करा. या धरतीमातेक निरवधि कालाचा गालिचा उशाखाली घ्या आणि विश्वाच्या अमर्यादित्वाची त्रृचा तोंडाने गुणगुणत रहा. म्हणजे आपल्या सभोवतालची सात रूपं धरून जी रत्ने अनंतते तून अस्तित्वात आली आहेत ती सुद्धा त्यांचं स्वतःचं असं काही जे विशिष्ट स्वत्व आहे तेज आहे, ते ती तुम्हाला दाखवितील. सांत असो वा अनंत असो, परंतु अस्तित्वात येणाऱ्या प्रत्येक वस्तूला काहीतरी आत्मतेज हे आहेच, व ते त्या त्या वस्तूतून तिच्या तिच्या कर्तृत्वाप्रमाणे, म्हणजेच उपयोगित्वाप्रमाणे, दृग्गोचर होत असते. आणि विचारपूर्वक पाहिले तर असेच दिसून येते की ह्या ब्रह्मगोलातील प्रत्येक वस्तू आनंदरूप आहे. कारण सर्व वस्तूंचा शेवट किंवा अंत, अनंततेचाही अंत, ब्रह्मापर्यंत जाऊ पोचणारा आहे. ब्रह्मापर्यंत जाऊन पोहोचणे म्हणजे सांतातून अनंत ब्रह्माच्या उगमापर्यंत जाऊन पोचणे होय. अर्थातच जेथून आलो तेथे एकरूप होणे आहे. द्वैताकडून अद्वैताकडे जाणे आहे. मग अशी स्थिति अनुभवीत असता व अशी दृश्ये पहात असता हे अनंत ब्रह्म, विश्व, ब्रह्मानंदाच्या कैवल्यगंगेने दुथडी भरून वहात आहे, त्या आनंदाने नहात आहे, असा विलक्षण देखावा दृष्टीस पडेल.

कै. प. पू. दासकिसन बाबा यांचे चरित्र

— ले. महादेव दत्तात्रय भिंडे.

जगाच्या कल्याणा संतांच्या विभूती।

देह कष्टबोती उपकारे ॥

परमेश्वराला आपल्यापेक्षा आपल्या भक्तांचे गुणगान दुसऱ्यानी केलेले एकण्यात अधिक आनंद होतो. त्या प्रमाणे श्रीसद्गुरुसाईबाबाना आपले अनन्य भक्त दासकिसन यांचे चरित्र ऐकावयाची इच्छा झाली. त्यांच्याच प्रेरणेने हे लेखकाकडून लिहिले गेले व श्रीसाईलीला मासिकात हे प्रसिद्ध होत आहे. श्रीसाईभक्ताना हे वाचण्यात आनंद वाटेल व मार्गदर्शनही होईल याची खात्री वाटते.

दासकिसन बाबांचा जन्म पुणे येथे श्रावण वद्य ८ शके १८२९ (३१-८-१९०७) रोजी रात्री बारा वाजतां झाला. ही कृष्णजन्माची वेळ. त्यामुळे या बालकाचे नांव “राधाकिसन” ठेवले गेले. हेच पुढे दासकिसन बाबा म्हणून प्रस्वात झाले. ह्यांनी आई-वडील दोघेही अत्यंत धार्मिक स्वभावाचे, विठ्ठलाचे भक्तीत रंगलेले, प्रेमब

व सात्त्विक होते. ते ज्ञानेश्वरी नित्य पठण करीत. त्यातच त्यांचा थोरला कर्ता मुलगा शिवराम एकाएकी वारला. त्या दुःखाने वडिलांनी आठच दिवसात देह ठेवला. जमनावाई (आई) वर दुःखाचा डोंगर कोसळला. त्याचा या माउलीचे मनावर फार परिणाम झाला या दुःखाचे भरात तिने राधाकिसनलाही परमेश्वराने जहर तर घेऊन जावे म्हणून केराच्या पेटीत टाकून दिले.

परमेश्वरास काळजी होतीच. एका मुसलमान वाईने या वालकास तेथून उचलून जमनावाईकडे परत केले. दुःख हलके व्हावे व परमेश्वराच्या भक्तीत रमावे म्हणून जमनावाईनी या मुलाला घेऊन पायीच तीर्थयात्रा केल्या. औरंगाबादेस एका दर्घ्यात दर्शनास गेल्यावेळी श्रीसाईबाबांनी सर्वांना दर्शन दिले व राधाकिसनला कफनी देऊन सांगितले, “बच्चा, खुदा सब आनंद बनाएगा. दो आनेका धंदा करो, पेट भरो, और ईश्वरसेवा करते रहो.”

पंढरपुरास असते वेळी जमनावाई पांडुरंगाचे भजनात दंग असत. त्यामुळे दासकिसन बाबांना उपास पडे. अणा वेळी पांडुरंग म्हातान्याचे वेषांत येऊन त्यांना भाकर व वेसन देई. ही हकीकत ते आईला सांगत त्या वेळी तिचे डोळे आनंदाश्रूनी भरून येत. परंतु पांडुरंगाला कष्ट पडले म्हणून तिला वाईटही वाटे.

दासकिसनांनी गुरे रात्रिच्याचेही काम केले. नोकरी व घरची गरिबी यामुळे दासकिसन बाबांना इन्फंट मधूनच शाळा सोडावी लागली. नंतर हे कुटुंब पुण्यास परत आले. पुण्यास दासकिसन बाबांनी एका तंतुवाद्याचे दुकानी ७ वर्षे नोकरी केल्याने ते दुरुस्तीचे काम शिकले व वाढ्ये वाजविष्यातही निष्णात झाले. ती नोकरी सुटली तेव्हा त्यांनी स्वतःचे दुकान काढले पण ते चालले नाही. त्यामुळे पुणे म्युनिसि-पालिटीत गाड्या दुरुस्तीची नोकरी त्यांनी धरली. गाड्या दुरुस्तीचे काम करताना त्यांना मैत्याच्या गाड्याही त्यात उतरून दुरुस्त कराव्या लागल्या. पगार २५-३० रु. मिळे. जमनावाईनी, दासकिसन बाबांना, ते लहान असताना त्यांचे घराशेजारी राहणाऱ्या लक्ष्मीबाई हंचाटे यांचे स्वाधीन केले व त्या यात्रेस निघून गेल्या. त्यामुळे लक्ष्मीबाईचे घरीच बाबा राहु लागले.

वयाचे बाविसावे वर्षी दासकिसन बाबांचा विवाह झाला. पत्तीचे नांव “राधा.” त्यांना एक मुलगी झाली पण ती अल्पायुषी ठरली. त्या पाठोपाठ राधाबाई आजारी पडल्या व वारल्या. परमेश्वराने दासकिसन बाबांचे सर्व मायापाश तोडून टाकले. त्यावेळी बाबाही आजारी पडले. त्याने ते जीवनास कंटाळले. या मनस्थितीत पुणे येथे नदीकाठी हिंडत असता पुण्याचे एक अवलिया फकीरबाबांनी त्यांना हटकले व सांगितले, “वेटा, नरदेहाचे सार्थक कर. देह ईश्वरभजनी लाव. पचेल ते खा; परवडेल ते नेस व कोणी ऊठ म्हणणार नाही तेथे बैस.” याचा बाबांचे मनावर चांगला परिणाम झाला व ते ईश्वरी सेवेकडे वळले. त्यावेळी त्यांची नोकरी चालूच होती.

अचानक भाग्याचा दिवस उजाडला. लक्ष्मीबाईंनी दासकिसन बाबांना पुण्यातील एक संत, दत्तउपासक व वक्रतुङ्ड महाराजांचे शिष्य कृष्णनाथ महाराज यांचेकडे नेऊन गुरुपदेश अनुग्रह देवविला व आपणही घेतला. एकदा महाराजांनी दासकिसन बाबांना श्रीसाईबाबांचे फोटोपुढे बसवून डोळे न हलविता (त्राटिका मुद्रा) पहाण्यास सांगून गुरुमंत्राचा जप करविला. काही तासातच “श्री साईबाबा फोटोचे बाहेर येऊन उभ आहेत, ते पहा” असे दासकिसन बाबांनी महाराजांना सांगताच त्यांचे डोळे आनंदाश्रूंनी भरून आले. त्यांनी दासकिसन बाबांना घटू पोटाशी धरले. त्यांना गुरु घराण्याची ज्योत चालविण्यास योग्य शिष्य मिळाला. महाराजांनी सन १९४४ साली देह ठेवला व त्या वेळी दासकिसन बाबांना सांगितले की, “तुला मी सर्व दिले आहे. गुरुघराण्याची ज्योत तू पुढे चालव.” या आदेशाप्रमाणे दासकिसन बाबांनी नोकरी सोडून स्वतःला भक्तिमार्गाचे प्रसारास वाहून घेतले. नोकरी चालू असताना दासकिसन बाबा नित्य पहाटे उठत, स्नान करीत व पूजा करून पहाटे ८ ते ७ व रात्री ९ ते १२ औढुंबराचे झाडाखाली बसून गुरुमंत्राचा जप करीत. अशी साधना त्यांनी १२ वर्षे केली.

शुक्रवार पेठेत श्री साईनाथ कॅप मार्ट मध्ये दासकिसन बाबा वसत व रहात. सन १९५२ नंतर त्यांना मुंबईस गिरगांव येथे रहावे लागले. कारण त्यांना गुरुस्थानी मानणाऱ्या श्री मंजुळबाईंचा प्राण घोटाळला त्यावेळी. ‘तुझ्या दोन लहान मुलींचा सांभाळ करीत, अंतर देणार नाही’ असे वचन बाबांनी दिले होते. बाबांनी गुरुच्या पाढुका, श्रीदत्तात्रेयांचा फोटो व सद्गुरु साईबाबांचे फोटो आपल्या नित्य पूजेत ठेवले होते. दर गुरवारी आरती करतेवेळी ते साईबाबांची भजनीगीते म्हणत. ही म्हणत सता त्यांचे डोळ्यांतून अश्रूच्या धारा लागत. आरतीचे वेळी सर्व धर्मांचे भक्त मत. श्रीमंत व गरीबही येत. पण बाबा सर्वांना सारखे वागवत. भक्तांना ते पदेश करीत की, “दुख्यांची सेवा करा, मुक्या प्राण्यांना चारा घाला, भुकेलेल्यांना अन्नदान करा, परस्ती माते समान माना. संतसेवेची संधी दवडू नका. तीतिधर्म सोडू नका. सर्वाभूती परमात्मा भरला आहे हे पाहून वागा. कोणाचा मत्सर करू नका व मन दुखवू नका, इश्वरप्राप्तीसाठी चंदनाप्रमाणे देह जिजवा.” बाबा रंजले गांजलेल्यांची दुःखे दूर करीत, आरतीनंतर ते सर्वांचिकडे प्रेमाद्वृ कृपादृष्टीने पहात, व सर्वांना उदी देत. ती साखरेप्रमाणे गोड लागे - या उदीने रोग बरे होत असत.

दासकिसनबाबा मधुनमधुन शिर्डीस जाऊन श्रीसाईबाबांचे दर्शन घेत. दासकिसन बाबांची भजने प्रासादिक आहेत. ती श्री साईनाथ भजन मंजिरी म्हणून प्रसिद्ध झाली आहेत.

पुढे भक्तांचे आग्रहास्तव दासकिसन बाबा पुलगांव येथे गेले. तेथेही त्यांनी सर्वांना साईभक्तीत रंगविले. आरतीचे व भिक्षेचे वेळी झोळीत जे पडेल त्यावर

त्यांचा निर्वाहि चाले. त्यांनी कोणाकडे आयुष्यात पैचीही मागणी केली नाही. भक्तांचे घरी ते मधूनमधून जात, विचारपूस करीत व त्यांचे सुखदुःखात ते सहभागी होत. दररोज भक्तमंडळी जमत व रात्री २ वाजेपर्यंतही बोलत बसत. त्यामुळे त्यांना दिवसा व रात्रीही विश्रांती मिळेना. त्यामुळे त्यांची प्रकृती खालावली. ते आजारी पडू लागले. त्यांना चालताना धाप लागे. त्यामुळे ते १९६१ साली पुण्यास आले. पुण्यास त्यांची भजनी गीते व आरत्या टेपरेकार्ड केली गेली. १३-१२-१९६१ रोजी ही संपूर्ण टेपरेकार्ड त्यांनी एकली. त्यावेळी त्यांना धाप लागली झोतीच. पुढे उत्तर-रात्री बाबांना कसेसेच होऊ लागले, व पहाटे ५ ला दासकिसन बाबांनी आपला देह श्रीसाईचरणाजवळ अर्पण केला.

दासकिसन बाबांचे मागे त्यांचे भक्तांनी पुणे, मुंबई व पुलगांवमध्ये गुरुघराण्याची ज्योत कायम चालविली आहे. गुरुपौर्णिमा, श्रीसाईबाबांची पुण्यतिथी (दसरा), गोकुळअष्टमी व रामनवमी इत्यादि उत्सव व दासकिसन बाबांची पुण्यतिथीही साजरी केली जाते.

कावरा बावरा

(नाट्यछटा)

लेखक - शाहीर पां. द. खाडिलकर.

(प्रस्तुत नाट्यछटेत चार वेगवेगळे देखावे एका व्यक्तीला एकामागोमाग एक असे कमाने दिसू लागतात. ते देखावे पाहून तो मनुष्य कावरा-बावरा होतो. पहिले तीन देखावे मनुष्याला रसातळाला नेणारे असतात. पण जग त्या देखाव्यांतील आकर्षणांकडे धांव घेत असतें. लक्ष्मी, मदिरा आणि अहंकार हे आकृतिरूपाने माणसाला प्रलोभने दाखवून बोलावीत असतात. पण हा विचारी माणूस त्यांच्या मागोमाग जाऊ इच्छित नाहीं. चौथ्या देखाव्यांत त्याला ज्या आकृति दिसतात त्यांकडे पाहतांच मात्र तो आकर्षिला जातो. तो त्यांच्या मागोमाग जाऊ इच्छितो, पण त्या आकृति दूरदूरच जात असतात. त्या कोण हें वाचकांच्या सहज लक्षांत येईल.)

कावरा-बावरा: हां हां, कोण आपण? काय म्हणतां? आपल्याबरोबर ये म्हणतां?

कशाला? आपणाबरोबर जो जो गेला त्याचा सत्यानाशच झाला आजपर्यंत! ज्याला आपला नाद लागला तो माणसांतून उठलाच म्हणायचा! माणसाला भुरळ टाकण्याच्या पद्धतीत आपण अलीकडे तर वेगळाच प्रकार सुरु केला आहे. पूर्वी आपणाला नाद होता. त्या नादानें माणूस नादान होत असे. पण आजकाल अजिबातच नाद गेलाय् आपला! पण, नाद नसूनसुद्धां दुसऱ्यांना नाद लावण्यांत आपलं यश वाढत चालले आहे! मुळींच आवाज न करतां आपण माणसाजवळ येतां, अगदीं थोड्या जागेत खूप मोठे होऊन राहातां आणि माणसावर संकटं आणतां! आपला लास होऊ नये म्हणून माणूस आपणाला कड्या-कुलुपांत बंद करून बंदोवस्तांत ठेवतो. पण आपण केवढे वस्ताद! तीं कुलुपें एक क्षणही टिकूं देत नाही आपण. आपला चंचलपणा तर विचारूंच नका. माझं तुमचं जमायचं नाहीं. जा बरं.

* * *

अरेच्चा, हें कोण बोलावतंय मला? कोण आपण? हं हं, आपण होय? आपणाबरोबर येणे म्हणजे समाजांतन उठणंच आहे. आजपर्यंत किती जणांचे संसार उद्धवस्त केलेत बरं आपण? तरी अजून समाधान नाहीं तुमचं? जा बरं. क्षमस्व. काय म्हणता? तुझं तसं होणार नाहीं म्हणून? आपणावर कुणी विश्वास ठेवावा? आपलं शरीर मोहक आहे. धुंदी आणणारी ती आपली नजर, हृदयांत रूतून बसणारें तें आपलं मारक हास्य, नाजूक काळचाभोर धाग्यांनी विणलेला आपल्या मस्तकावरून रुळणारा तो नागिणीसारखा वळवळणारा पाश, आणि माणसाला माणूसकी विसरायला लावून पशु बनविणारें तें उन्मादक पेय, हें सर्व मनुष्याचं जीवन मातीमोल बनविष्यास समर्थ आहे! कुणी विश्वास ठेवावा आपणावर? छत्रपति संभाजी राजाला आपणच पकडून दिलेंत ना? जा, पुढी येऊं नका इकडे.

* * *

आतां थोडी विश्रांति मिळते का पहावं. एक एक दिवस पाहुणे येऊं लागले कीं सारखे येतच राहातात. आं? कुणी तरी हांक मारतंय मला. आलं कुणी तरी. कोण बरं आपण? काय म्हणतां? युगानुगाचा साक्षीदार? बरं, काय काम आहे माझ्याशीं? काय

म्हणतां? तुमच्या सहवासानं माझा उत्कर्ष होईल म्हणून? आपलं नांव काय? अस्सं. समजलों. आपल्या नांवाच्या आद्याक्षरावरूनच माझ्या उत्कर्षाची सगळी कल्पना आली मला. आपल्या नांवाची सुरुवातच मुळीं 'अ' नं होत आहे. अ म्हणजे अभाव. मग कसला उत्कर्ष होणार माझा? नाश्च सगळा. राख रांगोळीच होणार. कर्तवगार पुरुषांचं जीवन मातीमोल करण्यांत आपण फारच मोठा वाटा उचललाय् बरं. तेव्हां तुम्ही जावं हेच चांगलं. काय म्हणतां? मीच सम्राटांना जन्म दिला म्हणून? अहो, पण त्यांना खोल खड्ड्यामध्ये ढकलून देणारेही तुम्हीच, होय ना? तुमच्या सहवासामुळेच मनुष्य मी मी म्हणून लागला, आणि आंधळा झाला. आणि अघोरी तृष्णेने धुंद झालेल्या राजांचीं किरीटं जमिनीवर लोळूं लागलीं. घरोघरीं भाऊबंदकीचं बीं पेरण्यांत आपणाइतका तरबेज कोणीही नसेल. आपल्यासारख्यांच सहाऱ्य आहे म्हणून या जगांत सैतानाची चलती चालली आहे. जरासंध तुम्हीच निर्माण केलात ना? तर जाः पुन्हा इकडे येऊं नका.

* * *

काय माझं नशीब आहे पहा. जे नकोत ते हटकून येत आहेत, अन् जे हवेत ते दिसतच नाहीत कुठं हं, आलंच कुणीतरी. कोण आपण? काय काम आहे माझ्याशीं? काय? आपणाबरोबर येऊं? नको म्हणतां? कां? आतांपर्यंत जे जे आले त्यांनी नको म्हटलंच नाहीं. आग्रह फार चालला होता त्यांचा. पण मलाच नको होतें तें. पण, मला 'येऊं नको' म्हणणारे आपण कोण आहांत तेवढं सांगाल काय? काय म्हणतां? आपण ज्या मार्गानिं जात आहांत तो मार्ग बिकट आहे म्हणून? पण आपला मार्ग तरी सांगा की. मग विचार करीन मी. आपण माझ्या मनाला किती ओढ लावली आहे म्हणून सांगूं? कसं सांगूं? थांबा, थांबा, जाऊं नका. बोला आपला मार्ग. काय ज्ञानेश्वरांचा मार्ग? एकनाथांचा मार्ग? तुकोबांचा मार्ग? समर्थाचा मार्ग? बुद्धदेवांचा मार्ग? महात्म्यांचा मार्ग?

गोंधळलेल्या मनावर प्रकाशझोत टाकून उजळा देणारे हे कोण असावेत बरं? अहो, चाललांत वाटतं? मी पण आलोंच. थांबा, आलोंच. जरा वळून मागं पहा. प्रेमळ दृष्टि टाका. मी पण आलोंच. आलोंच मी.

(त्यांच्या मागें जाऊं लागतो.)

बाबांबद्दलचे अद्भुत अनुभव

—श्री. रामच्या हनमंतु महीवार,
अहेरी, जि. चांदा.

मी वैश्य जातीचा एक नागरिक असून माझा जन्म इ. स. १९०० मध्ये देवलमर्री ग्रामी झाला. आज मला ७३ वे वर्ष चालू आहे. मी महाराष्ट्र राज्याच्या चंद्रपूर जिल्ह्यातील अहेरी ग्रामी असतो. मी ठेकेदारी आणि कास्तकारी व्यवसाय करीत आहे. सन १९३६ पावेतो समर्थ साईबाबांची माहिती मला मुळीच नव्हती. सन १९३६ मध्येच माझ्याविरुद्ध फॉरेस्ट फौजदारी केस चालू होऊन माझ्या व्यवहारातील २२ ठिकाणचे सागवानी लाकडांचे डेपो जप्त झाले. माझ्या बरोबर एक रेंजर व एक डी. एफ. ओ. हेही होते. सरकारने आमच्याविरुद्ध पूर्ण ताकद लावून, स्पेशल सी.आय.डी. इन्स्पेक्टर व स्पेशल मॅजिस्ट्रेट नेमून व लाखो रुपयांचा खर्च करून मुकदम्यांत यश मिळविण्याचे कल्पनेबाहेर प्रयत्न केले. सुमारे अडीच वर्षांनी पहिल्या कोटीने आमच्याविरुद्ध निकाल लागला. तेव्हां आम्हाला दुसऱ्या वरिष्ठ कोटीत अपील करणे भाग पडले. येण्याजाण्याचा, वकिलांचा खर्च करून पैशाच्या तंगीने आम्ही त्रस्त झालो. या भवसमुद्रातून पार होणे असाध्यच असे दृश्य आम्हांस दिसू लागले. अशात एका मात्रब्बर वकीलास श्रीसमर्थ बाबांविषयी काही माहिती असल्याने त्यांनी समर्थाच्या चरणापाशीं धाव घेण्यास आम्हांस सुचविले. कितीतरी महिने लोटले तरी दर्शनाचा योग न येता दिवसेंदिवस परिस्थिती बिकट होऊन केविलवाणी स्थिती होत चालली. घरांतील मालमत्ता, जंगम इस्टेट, संपूर्ण बरबाद झाली. अशा परिस्थितीत कर्मधर्म-संयोगाने पुन्हा सदर वकील साहेब श्री. ए. एन्. स्वामी, अँडव्होकेट, चांदा, यांनी शिरडीला जाण्यास प्रोत्साहन दिले. माझ्या समागमे मुकदम्यात असलेले रेंजर श्रीरामसिंग हे शिवनी, भंडारा, येथील रहिवासी असून अहेरी लीज रेंज चार्जमध्ये नोकरी करीत होते. ते मला नाशिक, शिरडी, पंढरपूर या तीर्थाना घेऊन गेले. तेथे विधि विधान यथाशक्तीने पार पाढण्यात आले. त्यावेळी बाबांची पूर्वीची मूर्ती होती. धर्मशाळा कदाचित एक वा दोन असाव्यात. आमच्या दोन दिवसांच्या मुक्कामात दररोज दहा-पंधरा पेक्षां जास्त भक्तांची आवक आढळली नाही. अशा परिस्थितीत समर्थ बाबांच्या दर्शनाचा सुयोग लाभून (१) माझ्या विरुद्ध असलेल्या मुकदम्याचे निर्मूलन होऊन जप्तीचा माल सुटावा हा पहिला संकल्प, (२) माझ्या धाकटच्या भावाचे लग्न पांच सहा वर्षपिसून अतोनात प्रयत्नानेही न जमल्यामुळे ते जमून येवो असा दुसरा संकल्प, व (३) माझ्या कनिष्ठ भावास तीन मुळे होऊन तिन्ही निवर्तली, याकरिता यापुढची मुळे सुरक्षित रहावी असा तिसरा संकल्प करून समर्थ बाबांच्या चरणावर गद्गद अंतःकरणाने प्रार्थना केली. तीर्थप्रसाद-उदी घेतली व अहेरीस स्वगृही आलो. फोटो, मूर्तीला यथायोग्य अभिषेक, पूजा, भजन,

आरती वगैरे संपन्न केले. फोटो वगैरे आप्तबांधवांना देऊन सोबत अले बाबांचेणले लेख सर्वांना वाटण्यात आले. या पहिल्या खेपेच्या दर्शनानेच आणि श्रीकृपेने दुसऱ्या कोटने सहा महिन्याच्या आंतच सरकारविरुद्ध म्हणजेच आमच्या तर्फे निकाल दिला व आम्हास मुक्त करून जप्त झालेला माल सोडण्यास ऑर्डर केली. यानंतर सरकारने आमच्याविरुद्ध हायकोटात अपील केले. त्या कोटात सुमारे एक वर्ष येरझारा होऊन समर्थाच्या अनन्य कृपानुग्रहानें हायकोटनिंही सरकारविरुद्ध आमच्यातर्फे निकाल दिला. सुमारे ७ वर्षे रेंगाळत अतोनात जर्जर होऊन मुक्त झाल्यामुळे आमचा दुसरा जन्मच झाला असे आम्ही मानले. जप्तीच्या वेळी ज्या लाकडांच्या डेपोची किंमत २२ हजार रुपये लागलेली होती, त्यांतील तीन डेपो जागच्या जागी जळून भस्मसात होऊनही वाचलेल्या डेपोंवरील लाकडांची ८६ हजार रुपये विक्री किंमत आली. यातून सात वर्षांच्या यातायातीने शेकडो मार्गांनी खर्च झाला तरीही उरलेल्या अंशानेच पुनर्ब्यवहार सुरु करण्यांत आले.

दुसऱ्या संकल्पाप्रमाणे दुसऱ्या भावास चांगल्या स्थळी योग जमून लग्न संपन्न झाले व उत्तम स्वभावाची पत्ती प्राप्त झाली.

तिसऱ्या संकल्पाप्रमाणे ज्या कनिष्ठ बंधूंचे संतान जगत नव्हते त्यास आज चार मुलगे व दोन मुली असून बाबांनी त्यांना व्यवहारांत संतृप्त केले आहे.

याप्रमाणे बाबांची कृपा अपरंपार आहे. आमच्या कुटुंबातील नातू-पणतूंसह सगळे शंभरजण असून सर्वांची अहोरात्र श्रद्धा-भक्ती दृढ झाली आहे.

बाबांच्या अशा अत्यद्भूत सामर्थ्यानिं आमच्या प्रदेशातील आबालवृद्धांच्या हृदयांत श्रद्धा-भक्ती उत्पन्न होऊन असंख्य लोक भक्तीस लागले आहेत. दर्शनाकरितांही झुंडीच्या झुंडी श्रीक्षेत्र शिरडी येथे जात असतात. दिवसेंदिवस बाबांचा महिमा वाढत असून लोक त्यांना राम-कृष्णांसारखे साक्षात् परमेश्वरच समजून त्यांची आराधना, भक्ती, पूजाअर्चा व पठण करीत आहेत. त्यांच्या महिन्यास अंत नाही, पारावार नाही. त्यांचे एक मंदिर काहीं वर्षांपूर्वी बलहारशाला झाले. तसेच गतवर्षी चंद्रपूरलाही हजारो भक्तांच्या श्रद्धेने मंदिर स्थापन झाले. या दोन्ही ठिकाणप्रमाणेच गोदावरी जिल्ह्यातील राजमहेंद्री येथे दोन देवस्थाने झाली आहेत. प्रत्येक ठिकाणी पूजा-अर्चा व नित्यनैमित्तिके शिरडीप्रमाणेच तंतोतंत चालविष्याच्या प्रयत्नांत भक्तवृंद आहेत. बाबा भक्तांचे कष्टनिवारण करीत असल्यामुळेच त्यांच्यावरील श्रद्धा दिवसेंदिवस वाढत चालली आहे. या भागांतील जनता गिरी बालाजी (तिरुपती) व साईबाबा यांच्या नामाची अहोरात्र भक्ती करीत असतात. बाबांची लीला किती म्हणून वणवी? माझ्या आयुष्यांत प्रत्यय आणून देणारे अनेक घटनांदृष्टांत आहेत. त्यांपैकी काही तीन-चार खाली देत आहे.

शिरडीनाथास हृदयस्थ कस्तूर त्यांचा किकर बनण्याचा योग आलेल्या पहिल्याच वर्षी अहेरी गांवाजवळील एका आदिवासी कास्तकार स्त्रीचा नाकास असलेला मुखरा

गोफणीच्या झटक्यानें उडून गेला. कितीतरी दिवस शोधूनही सांपडला नाही. शेताची कापणी व धान्याचें चुरणे झाल्यानंतर ती मुखन्याबद्दल निराश झाल्याकारणास्तव मला घरी येऊ भेटली व सदरप्रमाणे सोन्याचा मुखरा गेल्याची हकीकत सांगून रडू लागली. त्यावेळी मला दुसरा उपाय कांही न सुचतां, “तुमच्या सोयीप्रमाणे आमच्या घरी येऊ बाबांपुढे प्रश्न करून नमस्कार करा. तुमचा मुखरा तुम्हांस मिळणे कांही कठीण नाही” असे मी त्यांना सांगितले. ते लोक दुसऱ्या दिवशी श्रद्धेने येऊन नमस्कार करून गेले. त्याच रात्री समर्थ बाबांनी त्यांच्या स्वप्नांत दर्शन देऊ “तुमचा मुखरा माळचा जवळील डुंबराच्या भागांत असलेल्या ज्वारीच्या धांड्यास लटकलेला आहे” असे सांगून व त्यांच्या मनास पटण्यासारखा बोध देऊ ते अदृश्य झाले. पहाटेस उठून रात्रीच्या स्वप्नाच्या आदेशाप्रमाणे नेमक्या ठिकाणी जाऊ पाहिल्याबरोबर त्यांना मुखरा मिळाला. जशी पेटीत ठेवलेली वस्तु काढून हाती घेतो, अशासारखे हे दृश्य झाले. बाबांचा महिमा त्या गांवकन्यांना माहीत होऊन ते आनंदित झाले.

सन १९५२ च्या सुमारास एक जंगल एक लाख ऐंशी हजाराला लिलावांत घेण्यांत आले. आमच्याबरोबरचे भागीदार ही मातव्य व्यक्ती होती. त्यावर्षी कांही कारणास्तव लांकूड पहाडावरून उतरवून बल्हारशा मार्केटमध्ये पोहोचेपर्यंत गिन्हाईक येणे बंद होऊन सरकारी किस्त पटविण्याची मुदत संपत आली व त्यापुढे ठराविक मुदतीत किस्त पटणी न झाल्यास दंड आणि बदनामीसंबंधी नोटीस आली. अहोरात्र कितीतरी प्रयत्न करूनही जमून न येतां रात्रिंदिवस तेच ते दृश्य डोळ्यांपुढे येत होते. अशावेळी त्याच जंगलाच्या कामासाठी हा योग येऊन तेथे गेलो. रात्री मुक्काम करून दुसऱ्या दिवशी पहाटेस आणखी लांबच्या ठिकाणी जाण्याचे काम आखून, कारमध्ये सर्व साहित्य भरून, पहाटेच जावयाचे ठरवून झोपी गेलो. दररोज-प्रमाणे किस्तीची आठवण करून बाबांस स्मरून डोळे लावले. पहाटेस प्रत्यक्ष बाबांनी पांढऱ्या घोड्यावर बसून मला बोध केला की, “तू दुसऱ्या कोठेही जाण्याचे रहित करून लौकरात लौकर घरी जा.” असा बोध करून ते अंतर्धान पावले. वरील स्वप्न पडल्यानंतर झोपी न जाता त्या दयावनाचे स्मरण करून सकाळ झाल्यावर कारने घरचाच रस्ता धरून अहेरीस आलों. मी येण्यापूर्वीच दोन दिवसांपासून कलकत्त्याचा श्री. एस. एन्. गुहा या नांवाचा एक बंगाली व्यापारी येऊ आमच्या घरी राहिला होता. आल्यानंतर भेटभलाई, जेवण झाल्यानंतर विश्रांती करीत “मी आपल्या नांवावर आलो आहे. रेल्वेसप्लायसाठी फार मोठ्या प्रमाणांत लांकूड खरेदी करावयाचे आहे. जितके तुम्ही देऊ शकता तितके घेतो. तुमच्याकडून कमी पडल्यास तुम्हीच दुसऱ्याकडून खरेदी करून द्या, “असे तो म्हणू लागला. त्याचा सरळपणा, व्यवहारान संबंधी बोलणे, श्रद्धा, नवीन ओळख असतांही विश्वास ठेवणे इत्यादि गोष्टींमुळे आम्हांस चमत्कारिक वाटून त्याच्यावर आमची एकाएकी श्रद्धा बसली नाही. बोलतां

बोलतां त्यानें आपल्या खिणात आणलेले एक परिचय-पत्र आम्हास दाखवले. तो या कामाकरितां येत असलेले माहीत नसूनही त्यांच्याजवळ एका मातव्बर व्यक्तीनें ते पत्र त्याला दिले होते. “तू जे खरेदी करावयास निघालास, ते सर्वप्रथम श्री रामच्या हनमंतु मढीवार, अहेरी, यांच्याजवळून खरेदी कर” असे टिपण देऊन वरील मातव्बर व्यक्तीच्या रूपानें समर्थ वावांनीच त्या गिन्हाइकाला आमच्याकडे पाठविले. किती महिमा वर्णवा? साईनमर्थाच्या कृपेनें शिल्लक असलेला माल योग्य किमत देऊन त्या माणसानें एका आकड्यानें खरेदी केला व हिशेवाप्रमाणे १५ दिवसांच्या मुदतीचा चेक दिला. चेक स्वीकारल्यानंतर त्यांनी माल उचलला. असे सतत तीन वर्षे आमचा व त्याचा यथायोग्य संबंध येऊन वावांच्या कृपेने आमची अब्रु वाचून आमच्या किस्त्या दाखल झाल्या.

बाबा म्हणजे लीला-नाटक-सूत्रधारी. त्यांची कृपा अपरंपार. तो भक्ताची कसोटी पहाण्यास वारंवार परीक्षा घेत असतो. १९५५ मध्ये फौजदारी संबंधी पुन्हा केस तयार होऊन संबंधित ऑफिसर वर्ग एकूण एक आमच्या विरुद्ध होऊन साक्षीपुरावा आपल्या बाजूस कायम ठेवण्यास अहोरात्र प्रयत्नशील झाला. आम्ही सहकृतुंब वावांच्या चरणापाशी धांव घेऊन त्यांच्या अनुपम कृपेशिवाय संकटातून मुक्त होत नाही म्हणून त्यांच्या चरणावर भार सोपवून घरी आलो. येतांच सर्व साक्षीदार “फॉरेस्ट अधिकारी वर्गच उलट-सुलट धमक्या देऊन आम्हांस ठेकेदाराच्या विरुद्ध बोलण्याबाबत तंग करीत आहेत” असे बदलून, त्या सर्वचा घनिष्ठ विश्वास असलेल्या पुढाच्याच्या सळूचानें, चांदाकोटात गेले. कोटात सहा इसमांनी जे बयान द्यावयाचे ते आगाऊच देऊन ऑफिडेविट केले. ‘त्यांना अनुकूल बयाने न दिल्यास आम्हांस मारपीट करून बंदीखान्यांत टाकण्याची धमकी ऑफिसर देत आहेत’ अशी जोरदार उलट साक्ष तयार होऊन स्वतःच्या बचावाकरतां धांवधडपड करण्याची त्यांच्यावर वेळ आली व त्यांची कारवाई जागच्या जागी रद्द झाली.

अशा तन्हेने जीवनांत रात्रिंदिवस कितीतरी दृष्टांत, चमत्कार व लीला अनुभवास येत आहेत. माझ्या अनेक स्नेहवांदवांच्या अनुभवास आलेले अपरंपार प्रसंगही त्यांनी मला सांगितले आहेत.

वावांचा सहयोग वेळोवेळी घडून आला हे मी माझे महद भाग्य मानतो. त्यांच्या आशीवदाने आम्ही अगदी सुखी असून त्या श्रीचरणावर मस्तक ठेवून थोडी कायम राहिलेली इच्छा पूर्ण करण्यास विनंति करितो की, मी आता वृद्धावस्थेत पोहोचलो आहे. तरी माझ्यावर झालेल्या ऋणातून मुक्त होण्याचा मार्ग मिळावा, उरलेल्या तीर्थधामांच्या दर्शनाचा योग यावा व अहेरी येथील श्रीमारुतिरायाचे रम्य देवालय पूर्ण होण्याची संधि लाभावी म्हणून सतत तीन वर्षांपासून हृदयात बाळगलेली इच्छा पूर्ण व्हावी. वावांनी रामचंद्रप्रभूकडे माझी बुद्धि वळविली; त्यातून मी यथाशक्ति प्रयत्नशील आहेच. अखेर सद्गति प्राप्त व्हावी, व उरलेले सदर संकल्पही प्रभु समर्थाच्या कृपेनें सफल होवोत अशी प्रार्थना.

श्री साईनाथ मंदिर, वरळी

—लेखक श्री. चंद्रकांत दामोदर सामंत,

मुंबईच्या वरळी भागांतील ‘जांबोरी’ (सध्यांचे ‘गांधी’) मैदानाच्या उत्तरेस लागूनच बी. डी. डी. चाळ नं. २१ व ३० मधील जागेत श्रीसाईनाथांचे एक मंदिर आहे. भर कामगारवस्तीत वसलेले हें मंदिर आसपासच्या कामगारांचे श्रद्धा व भक्तिस्थान म्हणून प्रसिद्ध पावले असून अनेक वैशिष्ट्यांनी नटलेले आहे. ह्या मंदिराचा इतिहास रोमांचकारी घटनांनी भरलेला असून श्रीसाईबाबांच्या कृपाप्रसादांचे हें जिवंत स्मारकच म्हटले पाहिजे. विशेष कौतुकाची गोष्ट म्हणजे हें मंदिर साकार होण्यासाठीं व त्याची व्यवस्था उत्तम रीतीने चालविष्ण्यासाठीं श्रीसाईच्या आशीर्वादा इतकेच एका थोर साधुपुरुषाचे श्रमही कारणीभूत झालेले आहेत. किंवद्दना, वरळीचे साईमंदिर म्हणजे ह्या साधुपुरुषाच्या उदात्त व त्यागी जीवनाचा इतिहासच म्हटला पाहिजे. ह्या थोर समाजसेवकाला व साईभक्ताला तेथील जनता “मोहितेबाबा” ह्या नांवाने ओळखते.

“मोहितेबाबा” हें वरळी श्रीसाईनाथ मंदिराचे अखंड स्फूर्तिस्थान आहे. अक्षरशः हाडाचीं काढे करून व लोखंडाचे चणे खाऊन मोहितेबाबांनी स्वतःचे आयुष्य घडविले आहे व इतरांचीं घडविष्णांत मदत केली आहे.

मोहितेबाबांचे गेलीं २५-३० वर्षे वरळी भागांत वास्तव्य असून येथील गोरगरिबांच्या सेवेस त्यांनी रात्रंदिवस स्वतःस वाहून घेतले आहे. रोगी, दुःखी, पीडित लोकांना बाबांच्या उदीप्रसादाने बरें करून त्यांच्या जीवनांत आशेचा फुलोरा फुलविष्णाचे महान् कार्य ह्या निःस्वार्थी थोर साईभक्ताने गेलीं कित्येक वर्षे नेमाने चालविले आहे.

आयुष्याच्या सुरुवातीस मोहितेबाबा पारतंच्याच्या काळांत ब्रिटिश सैन्यांत सुमारे ६-७ वर्षे शिपाई म्हणून नोकरीस होते. तेथें त्यांची गाडगेवाबांचे एक शिष्य श्री. पांडुरंग महाराज ह्यांचेशीं गाठ पडली. श्री. पांडुरंग महाराजांनी मोहितेबाबांन गुरुमंत्र व आशीर्वाद देऊन आध्यात्मिक जीवनाची ओळख करून दिली व अशा रीतीने मोहितेबाबांच्या नव्या व उज्ज्वल आयुष्याला सुरुवात झाली. पण खरी गुरुकृपा झाली ती शिरडी ह्या तीर्थक्षेत्रींच. एकदां मोहितेबाबा एका साईभक्ताबरोबर शिरडीस गेले होते. तेथें ते एकदा एकटेच लेंडीबागेंत गेले. तेथील पिंपळ वृक्षाखालीं एक साधु ध्यानस्थ स्थितीत वसलेले त्यांना दिसले. त्यांनी मोहितेबाबांच्या मस्तकावर हात ठेवून आशीर्वाद दिला. थोड्यावेळाने मोहितेबाबा आपल्या मित्राला घेऊ त्या साधुपुरुषाचे दर्शन घडविष्ण्यासाठीं लेंडीबागेंत गेले. पण त्या साधूचा त्यांना मागमूसही मिळाला नाहीं. आश्चर्याची गोष्ट म्हणजे त्याचे ठिकाणीं त्याच बागेत मोहितेबाबा परत एकटे गेले असतां मात्र त्या सत्पुरुषाने दर्शन देऊन त्यांचे समाधान